Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
Кафедра менеджменту

«Допущена до захисту»:
Завідувач кафедри менеджменту
д.е.н., професор
_____Т.А. Васильєва

18 червня 2010 р.

МАГІСТЕРСЬКА ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня – магістр

Тема роботи: «Управління фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва»

Виконав студент 5 курсу денної форми навчання групи ММ – 51
спеціальності 8.050206 «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»
Кривуца Ірина Олександрівна

Керівник дипломної роботи:
_____ д.е.н., професор М.І. Макаренко
(підпис) «____»_____2010 р.

Виконавець-випускник:
_____ І.О. Кривуца
(підпис) «____»_____2010 р.

Суми – 2010

ЗМІСТ

ВСТУП ……... 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА....……. 10

1.1 Сутність і форми транскордонного співробітництва..... 10

1.2 Єврорегіон як форма транскордонного співробітництва..... 20

1.3 Міжнародний досвід формування єврорегіонів…… 29

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ ЗАХОДІВ ЩОДО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ…….. 38

2.1 Сучасний стан управління фінансуванням програм транскордонного співробітництва в Україні……. 38

2.2 Управління співробітництвом в рамках єврорегіону «Ярославна»……... 52

2.3 Фінансування спільних програм співробітництва між Сумською та Курською областями……..... 64

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ ПРОГРАМ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА….. 71

3.1 Удосконалення економіко-правового регулювання фінансового забезпечення транскордонного співробітництва 71

3.2 Створення фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна»……. 81

ВИСНОВКИ……. 98

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……. 103

ДОДАТКИ..... 116

ВСТУП

Сьогодні транскордонне співробітництво в Україні стає одним із важливих напрямів європейської інтеграції, що здійснюється на регіональному рівні. Поглиблення транскордонного співробітництва відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях й підвищення їх конкурентоспроможності. Об'єднання зусиль сусідніх держав для вирішення регіональних проблем найбільш ефективно здійснюється через реалізацію транскордонних програм у різних сферах суспільного життя. Тому регіональна політика держави у сфері розвитку транскордонного співробітництва повинна бути спрямована на організацію ефективної системи підготовки та забезпечення реалізації саме транскордонних програм.

На сьогодні існує ряд проблем, які стоять на шляху розвитку транскордонної співпраці: законодавча неузгодженість, недостатність повноважень органів регіональної влади та нерозвиненість інституцій цього виду співпраці, відсутність ефективного фінансового механізму реалізації програм прикордонних регіонів держав-сусідів.

Проблеми транскордонного співробітництва вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Значний внесок у дослідження проблем регіонального співробітництва зробили такі зарубіжні вчені, як: Д. Віллерс (Німеччина), Т. Лієвські, З. Макєла, М. Ростішевскі, П. Еберхардт, Р. Федан, Т. Коморніцкі, З. Зьоло (Польща), Б. Борісов, М. Ілієва (Болгарія), С. Романов, В. Білчак, Л. Вардомський, Й. Звєрєв (Росія), П. Кузьмішин, Ю. Тей (Словаччина) та ін.

Вивченню проблем транскордонного співробітництва присвячені праці і багатьох вітчизняних науковців: О. Амоші, П. Бєлєнького, Б. Буркинського, О. Вишнякова, С. Гакмана, М. Долішнього, В. Євдокименка, П. Луцишина, Ю. Макогона, А. Мельника, Н. Мікули, В. Пили, С. Писаренка та ін.

Актуальність обраної теми наукового дослідження полягає у наявності ряду серйозних проблем в управлінні фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва. І тому управління даним процесом потребує істотного теоретичного обґрунтування та практичного удосконалення.

Адже на сьогодні, жодна із програм транскордонної співпраці, яким повинна була надаватися державна фінансова підтримка, не реалізувалась через відсутність закладених грошових коштів на дану сферу в Державному бюджеті України на відповідні роки.

Сьогодні в Україні основними джерелами фінансування є місцеві бюджети та міжнародна технічна допомога, тоді як за визначенням державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва передбачає фінансову підтримку розвитку єврорегіонів з боку уряду України.

Можна відзначити, що на сьогоднішній день державна фінансова підтримка розвитку транскордонного співробітництва з боку уряду України відсутня. Необхідно акцентувати увагу на необхідності докорінного поліпшення фінансування діяльності єврорегіонів, збільшення кількості джерел надходження коштів для реалізації спільних програм прикордонних областей держав-сусідів.

Метою дослідження є комплексне вивчення сучасного стану управління фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва в Україні та розробка рекомендацій щодо його удосконалення.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1) розглянути сутність і форми транскордонного співробітництва,
2) проаналізувати результати попередніх досліджень, здійснених зарубіжними й вітчизняними науковцями у сфері розвитку транскордонного співробітництва,
3) охарактеризувати єврорегіон як форму транскордонного співробітництва,
4) дослідити міжнародний досвід формування єврорегіонів,

5) охарактеризувати сучасний стан управління фінансуванням програм транскордонного співробітництва в Україні,
6) дослідити управління співробітництвом в рамках єврорегіону «Ярославна»,
7) розглянути стан фінансування спільних програм співробітництва між Сумською та Курською областями,
8) дослідити та узагальнити основні проблеми, чинники та необхідні передумови ефективного управління фінансуванням заходів у сфері транскордонного співробітництва,
9) розробити та обґрунтувати пропозиції щодо ефективного функціонування єврорегіону «Ярославна».

Об’єктом дослідження є міжрегіональна співпраця господарських суб’єктів та державних органів управління у формі транскордонного співробітництва.

Предмет дослідження – управління фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва в Україні та Сумській області.

Для досягнення визначеної у дипломній роботі мети було застосовано такі методи дослідження як: порівняльний аналіз (в першому розділі: в першому підрозділі – для порівняння наукових поглядів на зміст дефініції «транскордонне співробітництво», в другому підрозділі – для порівняння змістовного наповнення визначення «єврорегіон» вченими різних країн), методи класифікації (в першому розділі в першому підрозділі для класифікації програм транскордонного співробітництва) та систематизації (в першому розділі першому підрозділі для систематизації основних нормативно-правових актів, що регулюють транскордонне співробітництво в Україні). З використанням структурно-функціонального методу було вивчено структуру експорту товарів Сумської області за країнами (в другому розділі в другому підрозділі) та визначено структуру джерел фінансування програм транскордонного співробітництва в межах єврорегіону «Ярославна» (в другому розділі третьому підрозділі). Статистичні методи дослідження були

використані в другому розділі в другому підрозділі для визначення динаміки обсягів зовнішньої торгівлі Сумської області з Російською Федерацією за 2000-2009 роки та визначення основних країн-партнерів Сумської області в експорті та імпорті товарів у 2009 році, а також в третьому розділі в другому підрозділі – для аналізу кількості банківських установ, страхових компаній та вищих навчальних закладів в Сумській та Курській областях. При визначенні типу кластеру для єврорегіону «Ярославна» був застосований метод експертних оцінок (в третьому розділі в другому підрозділі).

У сукупності зазначені методи забезпечили проведення цілісного дослідження особливостей управління фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні визначення «транскордонного співробітництва» та формулюванні висновків і рекомендацій у сфері управління фінансуванням програм транскордонного співробітництва, що сприяє вирішенню важливого наукового завдання – визначенні напрямів формування ефективної державної підтримки розвитку програм транскордонного співробітництва та підвищенні ефективності діяльності єврорегіону «Ярославна».

Надані рекомендації щодо поліпшення управління фінансуванням заходів у сфері транскордонного співробітництва можуть бути використані Сумською обласною державною адміністрацією в процесі розвитку міжрегіональної співпраці з органами державного управління Курської області Російської Федерації.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Сутність і форми транскордонного співробітництва

Розширення глобалізаційних процесів у XX ст. підвищило значення транскордонного співробітництва (ТКС). Зовнішній кордон України є найдовшим серед європейських країн, 19 областей є прикордонними. Держава має значний потенціал розвитку ТКС, що відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на прикордонних територіях і підвищення їх конкурентоспроможності [48, с. 191].

Метою транскордонного співробітництва є усунення негативних наслідків прикордонного розміщення територій, тобто їх віддаленості від головних економічних центрів країни та одночасно використання тих можливостей, які відкриваються у зв'язку із близькістю території сусідньої країни. Така співпраця є одним із важливих засобів ліквідації диспропорцій в економічному і соціальному розвитку по обидва боки кордону [81, с. 86].

Передумовами транскордонного співробітництва є: географічна наближеність; подібність галузевих структур; можливість спільного використання ресурсів країн-учасниць [89].

Проблеми транскордонного співробітництва вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Значний внесок у дослідження проблем регіонального співробітництва та взаємовідносин прикордонних територій зробили такі зарубіжні вчені, як: Д. Віллерс (Німеччина), Т. Лієвські, З. Макєла, М. Ростішевскі, П. Еберхардт, Р. Федан, Т. Коморніцкі, З. Зьоло (Польща), Б. Борісов, М. Ілієва (Болгарія), С. Романов, В. Білчак, Л. Вардомський, Й. Звєрєв (Росія), П. Кузьмішин, Ю. Тей (Словаччина) та ін. [71, с. 185].

Вивченню проблем транскордонного співробітництва присвячені праці і багатьох вітчизняних науковців: О. Амоші, П. Бєлєнького, Б. Буркинського,

О. Вишнякова, С. Гакмана, М. Долішнього, В. Євдокименка, П. Луцишина, Ю. Макогона, А. Мельника, Н. Мікули, В. Пили, С. Писаренка та ін.

Вперше термін «транскордонне співробітництво» ввела «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями», підписана у Мадриді 21 травня 1980 року.

У зазначеному документі транскордонне співробітництво визначається як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей» [37].

Слід зазначити, що поняття «транскордонне співробітництво» в англійських наукових статтях дослівно тлумачиться як «черезкордонне співробітництво» (від англ. «cross-border cooperation»).

Трактування ТКС, запропонованого «Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями», дотримується більшість провідних українських дослідників даної теми.

В законі України «Про транскордонне співробітництво» наводиться наступне визначення транскордонного співробітництва: «спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством» [41].

Не зважаючи на наявність визначення транскордонного співробітництва у нормативно-правовій базі України та зарубіжних країн, багатьма науковцями подається власне бачення даного поняття. Зокрема, вчені Західного регіонального центру НАН України П. Ю. Бєлєнький та

М. І. Долішній транскордонним співробітництвом називають «специфічну сферу зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, яку здійснюють на регіональному рівні. Таке співробітництво охоплює всі форми зазначених видів діяльності та націлене на якомога активніше їх використання. Воно має і низку особливостей, що визначені наявністю кордону та необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, ширшим взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, склади тощо)» [70, с. 94]. Такої ж думки щодо даної дефініції і Н. М. Мікула [55, с. 8].

У свою чергу, В. С. Будкін у своїх працях виділяє транскордонне економічне співробітництво і розуміє під ним специфічну підсистему економічних відносин, що виступає як конгломерат окремих форм інтеграційної взаємодії, які виділяються на основі локального підходу до їх здійснення, наявності ряду загальних елементів управління на регіональному рівні, спільності цільової функції – задоволення місцевих потреб прикордонних територій в зовнішньоекономічних зв'язках. Цілком слушним є його трактування транскордонного співробітництва у широкому та вузькому розумінні.

Виходячи з широкого розуміння такої співпраці, ТКС передбачає тотожність із загальною системою зовнішньоекономічної діяльності держави та регіонів. У вузькому розумінні – це співробітництво прикордонних адміністративно-територіальних одиниць суміжних країн на регіональному рівні.

Професор Д. М. Стеченко розглядає транскордонне співробітництво одночасно як «інтенсивне прикордонне співробітництво у всіх сферах життя» та господарську форму, яка «сприяє пожвавленню регіонального розвитку, активному включенню країн у сучасний інтегрований світ» [70, с. 16].

Т. В. Терещенко розуміє під транскордонним співробітництвом сукупність економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших взаємозв'язків (як правило, у вигляді конкретних програм), що налагоджуються на регіональному та місцевому рівнях з метою реалізації спільних інтересів територіальних громад прикордонних адміністративно-територіальних одиниць суміжних держав.

Український науковець Р. М. Дацків зазнає, що транскордонні зв'язки – це зв'язки, які виникають у сфері політики, економіки, охорони навколишнього середовища, культури, освіти, демографічного регулювання, інших галузях в межах визначеного транскордонного простору – території, яка охоплює два або більше регіонів прикордонних держав і об'єднує їх за певними географічними та соціально-історичними ознаками [27].

З огляду на відсутність чіткого понятійного апарату щодо транскордонного співробітництва та єдиних підходів до розуміння його сутності можна сформувати наступне визначення транскордонного співробітництва: транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної діяльності, яка передбачає спільні дії між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади прикордонних регіонів України та територіальними громадами, відповідними органами влади прикордонних регіонів інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством щодо встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між ними шляхом реалізації спільних програм транскордонної співпраці.

Серед головних цілей транскордонного співробітництва можна виділити наступні:

- подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидві сторони кордону;
- усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми територіями;

- створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, за умови формування спільних органів, господарюючих суб’єктів тощо.

Варто зазначити, що науковці, крім транскордонного співробітництва, виділяють також міжтериторіальне співробітництво. Міжтериторіальне співробітництво передбачає будь-які зв’язки, встановлені між територіями різних держав. Відмінність же транскордонного співробітництва від міжтериторіального полягає лише в необхідності кордону між співпрацюючими територіями.

Розглядати міжтериторіальне та транскордонне співробітництво необхідно окремо тому, що в умовах ТКС виникає набагато більше проблем, ніж при взаємовідносинах не прикордонних регіонів різних держав [8, с. 62].

Вчені-економісти виокремлюють чотири рівні транскордонної співпраці:

1) міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для збалансованого розвитку європейського простору;
2) державний рівень: виробляється національна політика розвитку транскордонного співробітництва та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;
3) регіональний рівень: реалізується регіональна політика транскордонного співробітництва з врахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація між регіонами сусідніх країн;
4) місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади, із значною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб’єктами прикордонних територій.

Уповноважені структури цих рівнів мають регулярно інформувати один одного.

У транскордонному співробітництві обов'язковим є застосування принципу партнерства одночасно на європейському, національному, регіональному та місцевих рівнях [15, с. 392].

Транскордонне співробітництво може здійснюватися:

- в межах створеного єврорегіону;
- шляхом укладення угод про транскордонне співробітництво в окремих сферах;
- шляхом встановлення та розвитку взаємовигідних контактів між суб'єктами транскордонного співробітництва [41].

На сьогодні, з огляду на набутий європейський і вітчизняний досвід постає можливим виділення цілої низки організаційних форм транскордонного співробітництва: угоди про транскордонне співробітництво, спільні програми, єврорегіони, робочі співдружності, безпосередні взаємозв'язки учасників транскордонного співробітництва, інші форми, які суб'єкти транскордонного співробітництва можуть обирати (або в які можуть перерости довготривалі транскордонні взаємовідносини) в межах повноважень, наданих їм національним законодавством (за взаємним погодженням сторін) [81, с. 82].

Найпростішою формою транскордонного співробітництва є прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань.

Співпраця формується на договірній основі, якщо з'являються довгострокові відносини між територіальними громадами або органами влади та у випадку виникнення взаємних зобов'язань в наданні послуг, продукції, інформації, а також із появою фінансових зобов'язань. В цьому випадку можна виділити дві форми співпраці: безпосередньо за укладеними

транскордонними угодами або шляхом формування органу транскордонного співробітництва.

Співпраця безпосередньо за укладеними угодами передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів та робочих груп з метою координації та об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем. Фінансування діяльності учасників спільних комітетів та робочих груп може здійснюватися кожною стороною окремо, або шляхом об'єднання грошових коштів на окремому спільному рахунку [33, с. 228].

Угода про транскордонне співробітництво може передбачати створення органу транскордонного співробітництва (наприклад, єврорегіону, структурного підрозділу органів влади тощо).

Орган транскордонного співробітництва виконує завдання, покладені на нього територіальними громадами або органами влади, у відповідності до цілей його діяльності та у спосіб, передбачений національним законодавством. Діяльність органу транскордонного співробітництва регулюється його статутом та законодавством держави, на території якої розташована його штаб-квартира. Орган транскордонного співробітництва:

- не має права вживати заходи, які можуть зашкодити правам і свободам окремих осіб;
- фінансується з місцевих та регіональних бюджетів і не має права встановлювати збори фіскального характеру, однак може отримувати прибуток від послуг, наданих ним територіальним громадам або властям, користувачам або третім сторонам;
- повинен складати річний кошторис та балансовий звіт, які затверджуються аудиторами, незалежними від суб'єктів транскордонного співробітництва;
- повинен враховувати у своїй діяльності інтереси держав, регіони яких беруть участь у транскордонному співробітництві;

- підлягає нагляду, передбаченому у законодавстві держави, на території якої розташована його штаб-квартира;
- задовольняє запити про надання інформації, зроблені місцевими органами виконавчої влади адміністративно-територіальних одиниць, які задіяні у транскордонному співробітництві, Міністерством економіки України, Міністерством закордонних справ України та, в разі необхідності, – іншими центральними органами виконавчої влади України та іноземних держав, регіони яких є суб'єктами транскордонного співробітництва [56].

До форм транскордонного співробітництва належить також взаємодія в інвестиційній сфері, в якій, проте, крім одиничних прикладів важко виділити наявність прямих і портфельних інвестицій суто «транскордонного» характеру через відсутність спеціальної статистики.

Варто зазначити, що у вітчизняній економічній літературі мало уваги приділяється такій формі транскордонного співробітництва, як переміщення робочої сили між прикордонними регіонами.

Багато форм транскордонного співробітництва можуть розглядатися як перспективні, відповідно до наявності значного потенціалу для їхнього зростання по обидва боки кордону. Це насамперед стосується науково-технічних зв'язків [12, с. 62].

Але, безперечно, основною організаційною формою транскордонного співробітництва є єврорегіони, практика функціонування яких в останні роки показала свою ефективність у справі ліквідації бар'єрів для вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів. Сьогодні у Європі налічується понад 180 єврорегіонів і їх кількість продовжує зростати щороку [18, с. 126].

Державна політика у сфері транскордонного співробітництва ґрунтується на принципах:

1) законності,
2) чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між суб'єктами транскордонного співробітництва України,

3) гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів,
4) забезпечення рівних можливостей для регіонів України щодо співпраці в рамках транскордонного співробітництва,
5) розмежування відповідальності та повноважень між місцевими та центральними органами виконавчої влади,
6) створення ефективних механізмів забезпечення умов для здійснення транскордонного співробітництва [41].

За сучасних умов розвитку інтеграційних процесів України ТКС має можливість прискорювати процеси вирівнювання якості життя населення прикордонних територій до середньоєвропейського рівня та сприяти досягненню вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон. [11, с. 213].

Транскордонне співробітництво регіонів України ґрунтується на досить розвиненій нормативно-правовій базі (додаток А) [16, с. 72].

Державне управління у сфері транскордонного співробітництва здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції. Проте управління ТКС полягає переважно у його координації та моніторингу. Схема організації моніторингу транскордонного співробітництва в Україні представлена в додатку Б.

Необхідність активізації транскордонного співробітництва в сучасних умовах зумовлена нижче наведеними факторами:

- наявність спільних транскордонних проблем, які необхідно вирішувати шляхом об’єднання зусиль;
- необхідність гармонізованого регіонального розвитку та економічної кооперації, підвищення конкурентоспроможності регіонів та рівня життя населення прикордонних територій в умовах глобалізаційних впливів;

- проблеми розвитку інформаційної, підприємницької та транспортної інфраструктури;
- необхідність розвитку туристичної сфери;
- спільні проблеми у сфері екології та охорони довкілля;
- необхідність активізації людського капіталу регіонів, розвитку науки, освіти та культури;
- необхідність впровадження ідей євроінтеграції та поглиблення добросусідських відносин [15, с. 195].

В додатку В наведено механізм формування інституту транскордонного співробітництва в Україні.

Транскордонне співробітництво сприяє досягненню чотирьох свобод: вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів; розширює можливості отримання благ за рахунок діяльності транскордонних ринків; прискорює формування громадянського демократичного суспільства і, таким чином, в цілому сприяє підвищенню якості життя мешканців прикордоння [29,с. 699].

Існуюча система науково-методичного та аналітичного супроводу розвитку транскордонного співробітництва представлена в додатку Г.

У процесі державної підтримки транскордонного співробітництва безпосередню участь беруть регіони, на території яких реалізуються програми транскордонної співпраці. Транскордонне співробітництво відбувається у всіх сферах життєдіяльності регіонів, саме тому програми можуть бути економічними, соціальними, екологічними, інфраструктурними, культурно-освітніми, у сфері безпеки тощо. У додатку Д наведена загальна класифікація програм транскордонного співробітництва [80, с. 43].

Процес організації державної підтримки проектів транскордонного співробітництва в Україні представлений в додатку Е [29, с. 701].

Попри всі плюси та переваги транскордонного співробітництва, все ж існує і ряд проблем, які стоять на шляху розвитку цього напрямку співпраці: законодавча неузгодженість, мінливість нормативно-правової бази, що

регулює транскордонне співробітництво між державами-сусідами, недостатність повноважень органів регіональної влади та нерозвиненість інституцій цього виду співпраці.

Таким чином, місце транскордонного співробітництва в регіональному розвитку визначається його здатністю до мобілізації та ефективного використання існуючого потенціалу прикордонних територій. Значення транскордонної співпраці полягає у поєднанні потенційних можливостей і ресурсів прикордонних регіонів двох або більше країн, що мають спільний кордон, з метою вирішення поставлених перед ними завдань.

1.2. Єврорегіон як форма транскордонного співробітництва

Системний аналіз міжнародного досвіду у розвитку транскордонного співробітництва свідчить, що найбільш ефективною організаційною формою концентрації міжрегіональних ініціатив є єврорегіон [27].

Існує багато поглядів науковців на визначення поняття «єврорегіон». В додатку Ж наведені декілька визначень даної дефініції зарубіжними та вітчизняними вченими.

Згідно із законом України «Про транскордонне співробітництво» єврорегіон – «це організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво» [41].

В ряді установчих документів єврорегіонів, до складу яких входять прикордонні адміністративно-територіальні одиниці України, також тлумачиться поняття «єврорегіон». Зокрема, у статуті єврорегіону «Верхній Прут» під єврорегіоном розуміють форму співробітництва адміністративно-територіальних одиниць межуючих країн відповідно до двосторонніх чи багатосторонніх угод держав і наявного європейського досвіду для розв’язання спільних проблем за узгодженими механізмами, які визначаються Угодою про створення та Статутом єврорегіону. Статут

єврорегіону «Нижній Дунай» розглядає це об'єднання як форму прикордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади, розташованими в прикордонній зоні, в якій учасники єврорегіону беруть участь у загальних заходах, що проводяться відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права [81, с. 85].

Беручи до уваги той факт, що безпосередньо концепція розвитку взаємодії прикордонних територій витікає із загального підходу Європейського Союзу до проблем регіонального розвитку, який базується на партнерстві та доповнюваності, концепція єврорегіонів є не чим іншим, як наслідком політики ЄС, спрямованої на децентралізацію політичної й економічної влади.

Джеймс Скотт вважає початком її реалізації 1970-1980 рр. на голландсько-німецькій території, більш відомій як «Інституційна густина» в сфері транскордонного планування та захисту навколишнього середовища. Формально ж єврорегіони почали з'являтися на початку 70-х років минулого століття.

Так, у 1963 році було створено перший єврорегіон «Базилієнсис» за участю сусідніх прикордонних районів Німеччини, Франції та Швейцарії.

В 1971 році існуючі на той час єврорегіони були об'єднані в Асоціацію європейських прикордонних регіонів, яка була покликана захищати свої інтереси перед державними структурами, організовувати різноманітні конференції та форуми. На сьогодні, в діяльності даної асоціації приймають участь 260 регіонів Європи із 33 країн та 13 міжрегіональних організацій. Основні напрямки функціонування асоціації є наступними:

- збільшення політичної ролі регіонів Європи;
- підтримка регіонів в процесі європейського розширення та глобалізації;
- розвиток міжрегіональної кооперації та покращення обслуговування громадян.

Середина 80-х років ознаменувалася для Європи зростанням зусиль регіонів ЄС щодо підвищення своєї ролі в його загальній структурі, розширенням своїх прав у всіх сферах політичного, суспільного, економічного й культурного життя. Це призвело до того, що країни-члени ЄС нині сприймаються як «Європа регіонів». В той же час, регіоналізм, або підвищення рівня самостійності регіонів, не перешкоджає подальшій європейській інтеграції, а суттєво сприяє досягненню основної мети Євросоюзу – поліпшення життєвих умов кожного окремого громадянина.

Початком єврорегіонального руху в Україні можна вважати 1993 рік, упродовж якого було створено єврорегіон «Карпатський».

Нині ж на території України функціонує 8 єврорегіонів. На їх території проживає 31,5 % населення нашої країни (одинадцять областей, 154 райони, 204 міст). В процесі обговорення перебувають проекти трьох єврорегіонів: «Меотіда», «Азов» та «Чорне море».

Головні завдання єврорегіонів України полягають в:

- обміні досвідом і інформацією;
- вирівнюванні і постійному покращенні життєвих умов;
- реалізації спільних програм транскордонного співробітництва;
- підтримці регіонального розвитку;
- розвитку економіки, торгівлі і туризму;
- покращенні прикордонного руху;
- охороні і покращенні стану навколишнього середовища;
- співробітництві в запобіганні і подоланні стихійних лих і катастроф;
- співробітництві в області гуманітарної і соціальної діяльності, у сфері освіти, спорту, і охорони здоров'я [91].

В табл. 1.1 наведені основні дані по всіх єврорегіонах за участю українських прикордонних областей.

Таблиця 1.1 – Основні характеристики єврорегіонів в Україні

№ п/п	Назва єврорегіону	Дата створення	Країни-учасники	Залучені області
1.	«Карпатський»	14 лютого 1993 р.	Україна, Польща, Румунія, Угорщина і Словаччина	Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька обл. та суміжні території Польщі, Словаччини, Угорщини і Румунії
2.	«Буг»	29 вересня 1995 р.	Україна, Польща, Білорусь	Волинська обл., Жовківський та Сокальський райони Львівської області і прикордонні регіони Польщі, Білорусі
3.	«Нижній Дунай»	14 серпня 1998 р.	Україна, Молдова, Румунія	Одеська обл. та суміжні території Молдови і Румунії
4.	«Верхній Прут»	22 вересня 2000 р.	Україна, Молдова, Румунія	Чернівецька обл. та суміжні території Молдови і Румунії
5.	«Дніпро»	29 квітня 2003 р.	Україна, Росія, Білорусь	Чернігівська обл. України, Брянська обл. Росії та Гомельська обл. Білорусі
6.	«Слобожанщина»	7 листопада 2003 р.	Україна, Росія	Харківська обл. України та Белгородська обл. Росії
7.	«Ярославна»	24 квітня 2007 р.	Україна, Росія	Сумська обл. України та Курська обл. Росії
8.	«Донбас»	4 червня 2010 р.	Україна, Росія	Донецька, Луганська обл. України та Ростовська обл. Росії

До того ж, для таких єврорегіонів як «Дніпро», «Слобожанщина» і «Ярославна» характерною є відсутність у їх складі регіонів країн Євросоюзу.

Формування єврорегіонів передбачає можливість створення організаційної структури та системи фінансування у формі міжнародних міжрегіональних асоціацій, об’єднань, консорціумів тощо згідно чинного законодавства України [76].

В Україні діяльність єврорегіонів визначається власними статутними документами.

Статут повинен містити предмет та цілі діяльності, склад учасників, назву єврорегіону, функції і місцезнаходження представництв, порядок

призначення органів управління, зобов'язання учасників та їх внесок у спільний капітал, джерела фінансування діяльності, склад і порядок роботи робочих органів, правила щодо регулювання фондів та банківських рахунків, порядок фінансування реалізації спільних програм [90].

Варто зазначити головні риси, що характеризують єврорегіон:

1) географічна: єврорегіон є територією, яка має конкретне географічне положення,
2) політична: частини цієї території знаходяться під юрисдикцією суверенних держав, які мають спільний кордон,
3) адміністративна: єврорегіон утворюють прикордонні області держав, що мають спільний кордон,
4) функціональна: єврорегіон є формою транскордонного співробітництва.

Необхідно також розглянути перелік особливостей, характерних для функціонування єврорегіонів як форми транскордонного співробітництва. До першої групи особливостей відносяться правові аспекти функціонування єврорегіонів:

- створення єврорегіону не призводить до виникнення нового адміністративно-територіального утворення зі статусом юридичної особи;
- правове регулювання на території кожного із членів єврорегіону здійснюється відповідно до чинного законодавства держави, до якої він належить;
- органи управління єврорегіону виконують координаційні функції і не мають владних повноважень, а також не можуть заміняти собою органи влади, що діють на території кожного з його членів.

Друга група особливостей функціонування єврорегіонів – політичні. В цьому сенсі єврорегіони:

- не діють проти інтересів держав;
- не є наддержавними утвореннями;
- у своїй діяльності не замінюють зовнішньополітичні функції держав.

Третя група особливостей – історичні. У більшості випадків єврорегіони охоплюють території, що мають спільне історичне минуле і навіть колись входили до складу однієї держави.

Особливості, що належать до четвертої групи, пов'язані з національним складом прикордонних територій. Як правило, це багатонаціональні території або регіони, де мешкають представники декількох етнічних груп. У багатьох випадках на територіях суміжних прикордонних регіонів проживають представники досить чисельної національної меншини, яка репрезентує національну більшість країни, розташованої по інший бік кордону.

П'ята група особливостей зумовлена тим, що території, які входять до складу єврорегіонів, є периферійними по відношенню до адміністративних центрів своїх країн.

Шоста група особливостей полягає в тому, що всім регіонам, які входять до складу єврорегіонів, притаманна наявність спільних проблем транскордонного характеру. Для їх розв'язання необхідне поєднання зусиль територіальних громад або органів влади держав-сусідів. Як правило, до таких проблем відносяться екологічні та природоохоронні, розвиток прикордонної інфраструктури, транспорту та комунікацій, раціональне використання трудових ресурсів, забезпечення умов для розвитку етнічних меншин.

Сьома група визначається наявністю чітко визначених спільних інтересів членів єврорегіонів. Для цієї групи типовими є інтереси в торгово-економічній сфері, у галузі спільного розвитку туристичної діяльності, наданні взаємних послуг через державний кордон, створенні мережі співробітництва в галузях науки, освіти та культури [80, с. 502].

Варто розглянути і три групи єврорегіонів, які виділяють вчені-економісти.

Перша група – це єврорегіони всередині Європейського Союзу. До цієї групи відносяться єврорегіони, які створені на внутрішніх кордонах країн-членів ЄС. Це найстаріші регіони з великим досвідом роботи: «Єврегіо», «Маас-Рейн» тощо. Членами цих єврорегіонів є територіальні органи влади і різноманітні громадські організації. Всередині країн-членів ЄС рівень компетенції територіальних органів влади по обидва боки кордону майже однаковий, існують подібні умови проживання населення, є спільна законодавча база.

Друга група єврорегіонів – це єврорегіони між країнами-членами ЄС і їх сусідами, які не являються членами Європейського Союзу. До цієї групи відносяться єврорегіони, створені на зовнішніх кордонах ЄС. Для неї вже характерні: різний рівень компетенції територіальних органів влади, економічного розвитку, життя населення, відсутня спільна законодавча база.

Третя група єврорегіонів – це єврорегіони між постсоціалістичними державами. Хоча рівень економічного розвитку та життя населення тут дуже схожий, однак характерною особливістю цієї групи є низький рівень компетенції регіональних та місцевих органів влади [55, с. 188].

Єврорегіони як форма прикордонного співробітництва сприяють не тільки посиленню та поглибленню добросусідських відносин між державами, а й виступають своєрідним інструментом для інтеграції тієї або іншої країни до європейських структур. Єврорегіони можуть розглядатися і як засіб врегулювання можливих територіальних проблем двох держав, адже їх створення частково знімає напругу щодо можливих територіальних претензій, пов’язаних зі становищем національних меншин [35].

Більшість проблем транскордонної співпраці є типовими для тих єврорегіонів, в яких бере участь Україна. Серед них варто виокремити наступні:

1) суттєва різниця в рівні розвитку держав-учасниць, у темпах і обсягах адміністративних трансформацій,
2) різний рівень транспортної інфраструктури,
3) істотні відмінності у митному і податковому законодавстві,
4) відсутність необхідної кількості банків, готових проводити розрахунки і видавати кредити транскордонним господарчим підприємствам.

Серед проблем правового характеру існує нагальна потреба перерозподілу обсягу повноважень між центральною та регіональною владою і передачі в регіони права самостійно вирішувати питання прикордонного співробітництва. Звичайно, це не повинно призвести до ослаблення державної влади, але щоб єврорегіони могли розвиватись, центральна влада повинна цілеспрямовано, в рамках конкретного єврорегіону надавати певні права і обов'язки місцевим органам самоврядування на здійснення вузького обсягу міжнародних повноважень. Існує також проблема невідповідності законодавства країн-учасниць транскордонного співробітництва, що суттєво гальмує вирішення багатьох поточних питань розвитку.

При розгляді сучасних проблем українських єврорегіонів слід враховувати і наслідки радянських традицій, які, серед іншого, передбачали регіональну цілісність, просторову неподільність господарського розвитку. Кордон, який за парадигмою єврорегіонів, сприяє налагодженню регіональних контактів, за радянських часів був суворим бар'єром на шляху плідної транскордонної співпраці, оскільки його непроникливість і обмеження в оселенні в прикордонній смузі, гальмували розвиток ТКС. Зміни, що відбулися за роки незалежності держави, значно модифікували дію цього чинника внаслідок посилення об'єднуючих функцій кордону. У зв'язку з цим слід відмітити, що однією з основних перешкод у інтеграційних транскордонних процесах, що відбуваються у форматі єврорегіонів, є недостатня розвиненість транскордонної інфраструктури. Нині існує 240

пунктів пропуску через державний кордон України, проте їх кількість не відповідає європейським нормам, де відстань між пунктами пропуску не більше ніж 25 км. Слабо розбудована ділянка кордону з Польщею та Румунією (90,4 та 87,7 км між пунктами пропуску), недостатньо з Росією (67,5 км), відносно непогано розбудований українсько-молдовський кордон – 28,4 км. І тільки зі Словаччиною кількість пунктів пропуску відповідає європейським нормам (24,5 км).

Оцінюючи в цілому ефективність функціонування створених єврорегіонів у західній частині України слід все ж таки зазначити, що значна частина підписаних на регіональному рівні угод – це частіше протоколи про наміри, констатація взаємного прагнення сторін до налагодження ефективного співробітництва, ніж розробка конкретних планів, програм заходів та механізмів їх реалізації. Від часу створення єврорегіону «Карпатський» не реалізовано жодної великомасштабної програми, що пов’язано головним чином браком коштів. На сьогодні транскордонні утворення є скоріше паперовим угодами, а не реальними знаряддями транскордонної співпраці. До позитивних сторін розвитку ТКС необхідно віднести пожвавлення туризму в українських Карпатах, зростання транспортних транзитних можливостей західного кордону України, активізацію створення спільних підприємств.

Створення єврорегіонів на сході країни припускає співпрацю між Україною та Російською Федерацією, що мають близький рівень розвитку ринкових перетворень, тісну кооперацію та співпрацю в рамках єдиного народногосподарського комплексу в минулому, а також окремі напрями, які порівняно легко відновити, відносно ідентичну нормативно-правову базу, близький рівень розвитку прикордонної інфраструктури тощо.

Отже, єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, та яка спрямована на координацію їх взаємних зусиль.

1.3. Міжнародний досвід формування єврорегіонів

У Європі розвиток транскордонного співробітництва розпочався у п’ятдесятих роках. Найбільший досвід такої співпраці мають регіони, що розташовані вздовж північних, західних і південних кордонів Німеччини і в Скандинавських країнах.

Як приклад, можна розглянути один із найстаріших єврорегіонів Західної Європи – єврорегіон «Єврегіо», заснований у 1958 р. До його складу входять прикордонні території Нідерландів та Німеччини. На даний час Асамблея членів включає 128 учасників: міста, округи і муніципалітети, які збираються один раз на рік. Єврорегіон охоплює територію 6,8 тис. км^2 із населенням 1,8 млн. мешканців.

Вся робота в єврорегіоні ведеться відповідно до концепції розвитку транскордонного регіону з використанням фондів ЄС і бюджету «Єврегіо», який формується шляхом самооподаткування населення по 1 євро щорічно.

На рис. 1.1 представлена організаційно-управлінська структура єврорегіону «Єврегіо».

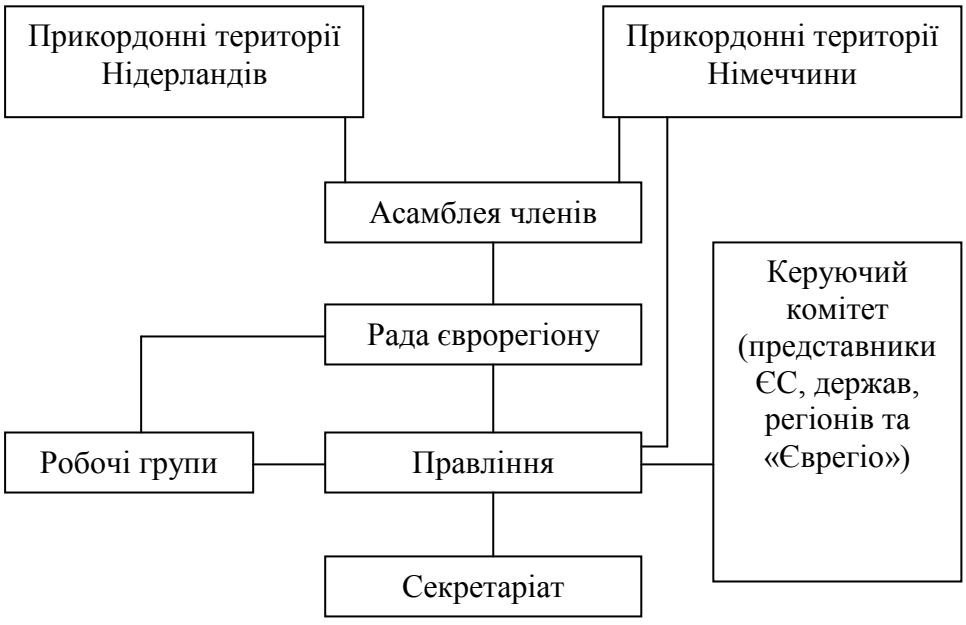

Рисунок 1.1 – Організаційно-управлінська структура єврорегіону «Єврегіо»

Найвищим органом управління є Рада «Єврегіо». Вона представлена 60 членами: 29 – з Нідерландів та 31 – з Німеччини.

Виконавчим органом єврорегіону є Правління, яке здійснює всю поточну роботу, включаючи реалізацію рішень Асамблеї членів, підготовку та розповсюдження рішень Ради «Єврегіо».

Робочі групи єврорегіону працюють у сферах територіального планування, економіки, транспортних перевезень, ринку праці, сільського господарства, охорони навколишнього середовища, культури, охорони здоров'я, взаємодопомоги у випадку стихійних лих та запобігання катастроф, обговорення спільних, в тому числі спірних проблем. Робочі групи також здійснюють технічний супровід програм, що реалізуються у транскордонному регіоні. У кожну Робочу групу входять представники громадського та приватного секторів бізнесу [24, с. 115].

Секретаріат виконує щоденну адміністративну роботу у транскордонному регіоні (інформування та повідомлення), здійснює загальне забезпечення поінформованості суспільства про діяльність єврорегіону, координацію та забезпечення діяльності робочих груп та всіх органів «Єврегіо». Він також допомагає розвивати програмні ідеї, реалізовувати їх та здійснює пошук партнерів.

Стратегія розвитку транскордонного регіону розроблялася «Єврегіо» відповідно до цілей і критеріїв «INTERREG I», «INTERREG II» та «INTERREG IIIA». Для реалізації ініціативи «INTERREG» щоразу підписувалася угода між єврорегіоном та національними урядами, регіональними органами влади з кожної сторони кордону. За цією угодою «Єврегіо» передавалася компетенція щодо реалізації програми «INTERREG» у всіх сферах. Програмні пропозиції, які передавалися до Секретаріату, оцінювалися відповідно до всіх критеріїв та вимог ЄС щодо транскордонних програм та пріоритетів національного розвитку, а також відповідно до вимог співфінансування і затверджувалися Правлінням та Радою «Єврегіо».

За реалізацію програм ТКС відповідають керівники цих програм при технічному сприянні Секретаріату та Робочих груп єврорегіону. Технічний супровід та фінансовий менеджмент забезпечує «Інвестбанк» Пінічної Рейн-Вестфалії, якому передані права управління фінансами з фондів ЄС та з центральних національних урядів, що зосереджені на єдиному банківському рахунку для всієї програми. Також даний банк безпосередньо укладає угоди з партнерами по програмі.

Діяльність єврорегіону «Єврегіо» пов'язана з розробкою та впровадженням нових технологій, завдяки яким здійснена реструктуризація промисловості цього регіону (традиційні підприємства текстильної промисловості поступилися високоточним технологіям та електроніці), а також з успішним розв'язанням міжнаціональних конфліктів на німецько-голландському кордоні.

Як відмічають фахівці, структура «Єврегіо» є гарним прикладом високо децентралізованої структури.

Варто зазначити позитивні результати, отримані єврорегіонами Західної Європи в процесі їхнього багаторічного функціонування:

1) розвиток співробітництва в рамках єврорегіонів відбувається одночасно на всіх рівнях: між Європейським Союзом та урядами безпосередньо зацікавлених держав,
2) це співробітництво розвивається чітко на основі конкретних програм, в яких особливо зацікавлені всі суміжні країни, провінції, міста та общини. На місцевому рівні, як правило, забезпечується не менше як 1/5 фінансування, решта надається Євросоюзом, федеральними та провінційними владами. Важливо також те, що повноправними партнерами в рамках єврорегіонів виступають не держави, а управлінські структури відповідних провінцій та земель,
3) заслуговує на увагу досвід розвитку економічних зв'язків між містами регіону. Вони, в основному, здійснюються не за

допомогою адміністративних органів, а за участю торгово-промислових палат, в які об'єднуються всі підприємства територій учасниць єврорегіону.

З огляду на ефективність функціонування єврорегіонів у ЄС, а також у зв'язку із західноєвропейськими геополітичними процесами, що розпочалися в 90-х роках, концепція єврорегіоналізму почала поширюватися і в країнах Східної Європи, Балтії та СНД. Прикордонне співробітництво тут відрізняється від здійснюваного в Західній Європі у зв'язку з різними рівнями розвитку суміжних територій, слабким розвитком інфраструктури, неврегульованими правовими відносинами між місцевими органами влади країн-партнерів [88, с. 340].

До того ж, єврорегіони цих країн мають ряд спільних особливостей, зумовлених спільним історичним минулим. Більшість країн Східної Європи, прикордонні території яких формують єврорегіони, на початку 80-х років почали проводити політичні та економічні реформи і визначили своєю стратегічною метою інтеграцію до ЄС [54, с. 47].

Як приклад єврорегіону Східної Європи, варто розглянути єврорегіон «Дунай-Марош-Тиса», який був заснований у 1997 р.

Його площа складає 77 тис. км^2 із населенням більш, ніж 7 млн. чол.

До складу єврорегіону входять 4 угорські області, 4 румунські області та один югославський край – Воєводина.

Основними цілями даного єврорегіону є: розширення можливостей залучення фінансових ресурсів, сприяння розробці та реалізації програм транскордонного співробітництва, сприяння зміцненню економічних, соціальних та політичних взаємозв'язків прикордонних територій.

Єврорегіон відіграє значну роль у підготовці та відборі програм, що мають регіональне значення. Він є інформаційним та консультаційним центром, який спрямовує місцеві органи влади країн-партнерів розвивати та підвищувати рівень транскордонної співпраці відповідно стратегії розвитку транскордонного регіону.

Організаційно-управлінська структура даного єврорегіону наведена на рис. 1.2.

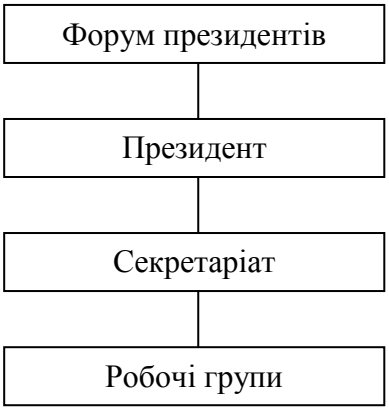

Рисунок 1.2 – Організаційно-управлінська структура єврорегіону «Дунай-Марош-Тиса»

Форум президентів – орган, який приймає рішення і складається з дев’яти делегатів, які репрезентують партнерів територій-учасників єврорегіону.

Президент обирається терміном на один рік від трьох країн, які входять у єврорегіон.

Секретаріат забезпечує діяльність Форуму президентів, готує для цього матеріали, виконує адміністративну роботу щодо діяльності єврорегіону, обслуговує Президента та координує діяльність Робочих груп.

Робочі групи професійно вирішують проблеми єврорегіональної співпраці і працюють над підготовкою пропозицій та рекомендацій для Форуму та Президента.

Головна програма діяльності єврорегіону комплексна, але основна увага в ній приділяється економіці. Мета програми полягає в тому, щоб поряд із залученням іноземного капіталу направляти діяльність суб’єктів господарювання на створення спільних підприємств. Так, у румунській області Тимиш уже діє 100, а в області Чонград (Угорщина) – 170 спільних підприємств.

Ще одним прикладом єврорегіонів Східної Європи є єврорегіон «Татри». Він був заснований на польсько-словацькому кордоні у 1996 році.

Єврорегіон «Татри» у своїй діяльності опирається на наступні основні принципи:

- партнерство;
- паритетність представництва національних сторін у органах єврорегіону;
- паритет і консенсус під час прийняття рішень.

Організаційно-управлінська структура даного єврорегіону наведена на рис. 1.3.

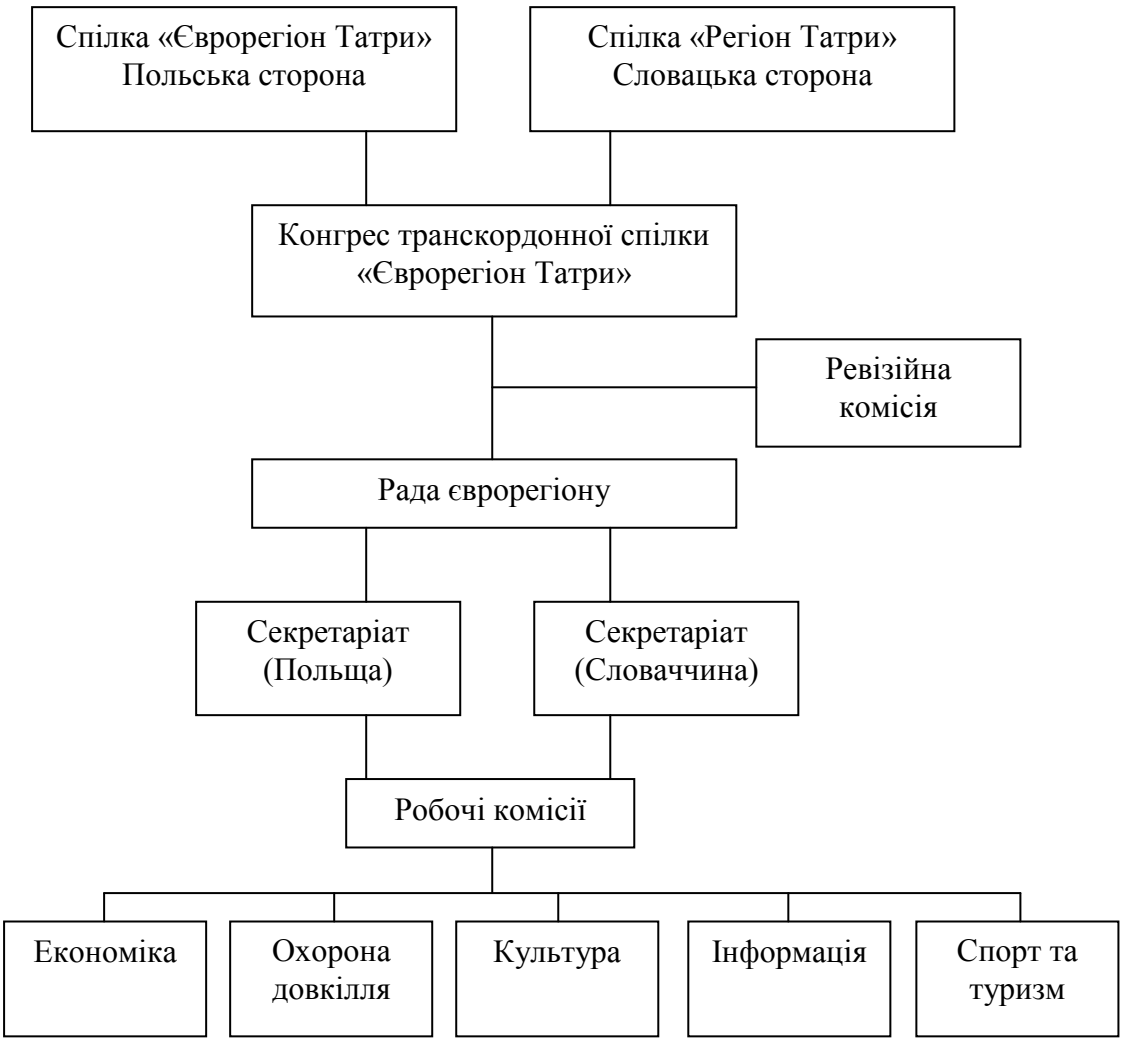

Рисунок 1.3 – Організаційно-управлінська структура єврорегіону «Татри»

Конгрес транскордонної спілки «Єврорегіон Татри» складається із 70 делегатів (по 35 осіб від кожної сторіни). Конгрес розробляє стратегічну політику транскордонної спілки, вносить зміни в установчі документи.

Рада єврорегіону обирається на 2 роки і представлена 14 членами (по 7 членів від кожної сторони).

У Ревізійній комісії працює 6 членів (по 3 особи від кожної із сторін).

Поточну роботу та координацію програм ТКС виконують Секретаріати, які відкриті у обох країнах окремо.

Спільні проблеми та шляхи їх вирішення є предметом діяльності п’яти Робочих комісій у наступних сферах: економіка, охорона довкілля, культура, інформація, спорт та туризм.

На території єврорегіону «Татри» знаходиться шість переходів кордону міжнародного характеру й понад 20 переходів кордону для місцевого прикордонного руху. Також існує багато туристичних стежок, розташованих вздовж всього кордону. Ці переходи значно сприяли збільшенню потенціалу та привабливості туристичних місць по обидві сторони кордону, зросла інтенсивність туризму [55, с. 97].

Серед найбільших досягнень єврорегіону «Татри» можна виокремити наступні:

1) створення належних умов для прикордонної торгівлі,
2) організація культурних, туристичних, спортивних зустрічей на польській і словацькій стороні,
3) створення умов налагодження співпраці між господарськими підприємствами Польщі і Словаччини,
4) налагодження співпраці з органами влади інших єврорегіонів (особливо з «Ниса-Спрела»), а також з інститутами ЄС та з різними підрозділами польського уряду,
5) організація заходів щодо поширення інформації про єврорегіон (видання карти єврорегіону, публікація матеріалів на тему транскордонного співробітництва).

Стратегічною ціллю діяльності єврорегіону є створення різносторонніх умов для рівномірного розвитку Татр і Пенін разом із прилеглими територіями [88, с. 341].

Окремо в плані розвитку прикордонного співробітництва слід виділити досвід Росії. Більшість країн, з якими межує Росія, менш розвинені від неї або мають приблизно однаковий рівень розвитку. Це не могло відбитися на характері прикордонного співробітництва, яке в основному має вигляд спроб відновлення порушених зв'язків між підприємствами сусідніх регіонів.

Із розвиненими країнами Росія межує лише на північному заході та з Японією на Далекому Сході. Найбільші шанси щодо залучення до системи багатостороннього транскордонного співробітництва мають області Росії зі спільними кордонами з країнами Центральної та Східної Європи, а також уже залучені у процес багатостороннього співробітництва в рамках Ради Держав Балтійського моря та Ради Баренцового Євро-Арктичного регіону.

Баренцовий Євро-Арктичний регіон утворений у 1993 році шляхом підписання міністрами закордонних справ Фінляндії, Норвегії, Швеції та Росії, а також представниками Данії, Ісландії та Європейського Союзу договору про співробітництво – «Кіркенеської декларації». Завдання цього регіону:

- здійснювати мирний та стабільний розвиток у регіоні;
- зміцнювати та розвивати культурні зв'язки між населенням регіону;
- підтримувати встановлення нових та розширення існуючих двосторонніх та багатосторонніх контактів у регіоні;
- закласти основи дійовому економічному та соціальному розвитку в регіоні, з акцентом на активному і цілеспрямованому використанні природних ресурсів.

Діяльність в регіоні здійснюється в основному шляхом реалізації конкретних спільних програм. Напрямами діяльності програм єврорегіону є

екологія, економічне співробітництво, наука і технологічне співробітництво, туризм, регіональна інфраструктура, контакти між людьми та співробітництво в галузі культури.

Фінансову підтримку спільних програм, як правило, надають європейські країни, російська сторона робить свій внесок роботою спеціалістів, наданням приміщень, частковою оплатою витрат на російському боці. У Баренцовому Євро-Арктичному регіоні з боку Росії беруть участь: Архангельська та Мурманська області, Ямало-Ненецький автономний округ і Республіка Карелія [77, с. 79].

Аналіз діяльності існуючих міжрегіональних транскордонних об'єднань у Європі в цілому показує тенденцію до активного їх збільшення. Комісія ЄС надає, через свої програми, значну допомогу у вирішенні питань, пов'язаних із поступовим запланованим розмиванням європейських кордонів і усуненням економічних бар'єрів. Розвиток цього напрямку в процесі загальноєвропейської інтеграції видається дуже актуальним. Багато країн побачили у ньому реальну можливість для прискорення свого вступу в існуючі європейські структури, використовуючи багатий практичний досвід держав-членів Євросоюзу.

Тож можна зробити висновок, що метою створення єврорегіонів за участю країн Європейського Союзу є усунення перешкод, пов'язаних із перетином кордонів, зміцнення економічного, соціального, культурного співробітництва, мінімізація екологічних проблем на прикордонні держав-сусідів та вирішення проблем, пов'язаних із безпекою підприємництва і туризму. Діяльність же єврорегіонів здійснюється в основному шляхом реалізації конкретних спільних програм транскордонного співробітництва.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ ЗАХОДІВ ЩОДО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Сучасний стан управління фінансуванням програм транскордонного співробітництва в Україні

На сьогодні, організаційні структури всіх єврорегіонів України є подібними, оскільки вони сформовані за однією схемою. Як правило, вищим органом управління транскордонним співробітництвом є Рада єврорегіону, яка призначає Президію, створює Секретаріат (координуючий, виконавчий та адміністративний орган), формує Ревізійну комісію та Робочі групи. Керівні органи виконують координаційні, дорадчі та представницькі функції, які пов’язані з реалізацією цілей та завдань єврорегіону [54, с. 113].

Разом з тим в організаційних структурах єврорегіонів України немає підрозділів, метою яких є робота з населенням та сприяння залученню коштів від окремих організацій, підприємств для реалізації транскордонних програм; відсутні моніторингові комісії; поточну діяльність здійснюють підрозділи органів влади, а не відокремлені структури.

Аналіз «Програми розвитку єврорегіонів», яка була розроблена в 2002 році з метою створення належних умов для активізації участі регіонів України у транскордонному співробітництві, показав, що для її ефективного впровадження бракувало, насамперед, фінансування з боку держави, системного і перспективного підходу до організації єврорегіональної співпраці, належного рівня інформаційного забезпечення.

Важливим інструментом державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва є розроблення та виконання відповідних державних програм, які мають передбачати комплекс заходів органів

державної влади України, спрямованих на розвиток транскордонного співробітництва, з використанням коштів Державного бюджету України.

Державні програми розвитку транскордонного співробітництва розробляються суб'єктами транскордонного співробітництва України, погоджуються із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, Міністерством фінансів України та Міністерством закордонних справ України, а також із центральними органами виконавчої влади, до компетенції яких належать питання транскордонного співробітництва, та подаються в установленому законодавством порядку Кабінету Міністрів України.

Теоретично, обсяги фінансових асигнувань, спрямованих на державну підтримку ТКС, повинні визначатися у законі «Про Державний бюджет України» на відповідний період згідно з програмами транскордонного співробітництва, перелік яких щорічно формується Міністерством економіки України та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Проте слід зазначити, що з моменту прийняття Закону України «Про транскордонне співробітництво» (тобто впродовж 2004-2009 рр.) у Державному бюджеті України кошти на транскордонне співробітництво не передбачалися. Це було зумовлено тим, що програми, які подавалися на розгляд, не відповідали встановленим вимогам, зокрема у частині їх фінансового наповнення [19, 125].

Але оскільки однією з умов участі органів місцевого самоврядування України у програмах, спрямованих на розвиток транскордонного співробітництва, має бути вимога щодо співфінансування програм за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, то реалізація даних програм не відбувалась. Тож оскільки, в Державному бюджеті України фінансові ресурси на реалізацію транскордонних програм не передбачались, то і фінансування даних програм з регіональних бюджетів також не відбувалось.

З досвіду діяльності європейських єврорегіонів фінансування більшості програм транскордонного співробітництва здійснюється із відповідних

фондів Європейського Союзу і передбачає дотримання певних умов співфінансування. Наприклад, під час реалізації програм у рамках «PHARE» та «INTERREG» в Польщі приблизно 10-20% фінансування виділялося із державного та місцевих бюджетів країни [77, с. 79].

Слід відмітити, що в нашій країні отримання фінансових ресурсів з державного бюджету для реалізації транскордонних програм можливе лише в рамках «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва», а також інших державних програм, які здійснюються міністерствами та іншими органами державної влади (наприклад, на облаштування кордонів, на реконструкцію доріг тощо).

Сьогодні в Україні основними джерелами фінансування є місцеві бюджети та міжнародна технічна допомога, тоді як за визначенням державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва передбачає, крім усього іншого, і фінансову підтримку розвитку єврорегіонів з боку уряду України.

Також слід звернути увагу і на такий інструмент державної підтримки розвитку транскордонного співробітництва, як відбір програм транскордонного співробітництва.

Як відомо, державна фінансова підтримка може надаватися програмам транскордонної співпраці, які мають достатню аргументацію щодо ефективного розв’язання актуальних проблем і відібрані на конкурсній основі за цілями, пріоритетами, необхідними ресурсами та тривалістю їх реалізації згідно з порядком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки», державна фінансова підтримка програм мала розпочатися з 2008 р. З огляду на те, що дану програму було прийнято лише наприкінці грудня 2006 р., обласні державні адміністрації не мали достатньо часу для якісної підготовки і подання програм [15, с. 412].

Більшість програм, які були подані до Міністерства економіки, не мали необхідних експертних висновків центральних органів виконавчої влади

щодо доцільності надання програмам державної фінансової підтримки, а також не містили транскордонну складову.

Також проблемним питанням залишається поновлення діяльності Міжвідомчої комісії з питань розвитку транскордонного співробітництва, яка була створена постановою Кабінету Міністрів від 29.04.2002 р. №587 «Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва». Але через відсутність фінансування програм транскордонного співробітництва з боку держави дана комісія припинила свою діяльність в 2006 році.

Та на сьогодні, з огляду на те, що в останні роки були внесені суттєві зміни в нормативно-правову базу щодо розвитку ТКС, Міністерство економіки на виконання доручень Уряду наприкінці 2009 року підготувало проект постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань підтримки транскордонного співробітництва».

Як вже було зазначено вище, сьогодні в Україні основними джерелами фінансування програм транскордонного співробітництва є місцеві бюджети та міжнародна технічна допомога.

На сьогоднішній день, для України головним партнером фінансування програм транскордонного співробітництва є Європейський Союз. Одним із фінансових механізмів ЄС є європейська політика сусідства (ЄПС), яка була розроблена в 2004 році для запобігання появі нових меж між ЄС та країнами-сусідами [61, с. 26].

ЄПС застосовується до найближчих сусідів ЄС на суходолі або біля морських шляхів. Цими країнами-сусідами є Алжир, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Єгипет, Грузія, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, окуповані палестинські території, Сирія, Туніс, Російська Федерація та Україна.

З 1 січня 2007 року Європейська Комісія запровадила єдиний механізм надання фінансової допомоги для країн Європейської політики сусідства – Європейський інструмент сусідства та партнерства 2007 – 2013 років (ЄІСП). У рамках даного інструменту окремо виділяються програми транскордонного

співробітництва, які передбачають співробітництво на регіональному рівні (рівень – NUTS 3) між країнами-партнерами ЄІСП і країнами-членами ЄС, як по сухопутних кордонах, так і в рамках морських басейнів. Особливістю цих програм є відсутність при їх реалізації щорічних програм дій. Натомість, країни-учасниці кожної із програм розробляють Спільну операційну програму на весь термін реалізації Європейського інструменту сусідства та партнерства [24, с. 83].

Відповідно до затверджених Європейською Комісією «Стратегії прикордонного співробітництва 2007-2013 рр.» та «Індикативної програми 2007-2010 рр. із транскордонного співробітництва ЄІСП» Україна бере участь у наступних програмах:

- «Україна – Польща – Білорусь» (індикативний бюджет програми – 186,2 млн. євро);
- «Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія» (індикативний бюджет програми – 68,6 млн. євро);
- «Україна – Румунія – Молдова» (індикативний бюджет програми – 126,7 млн. євро);
- «Чорне море» (індикативний бюджет програми – 17,3 млн. євро).

Підготовка цих програм базується на попередньому досвіді впровадження програм сусідства. У програмних документах визначаються географічні рамки, пріоритети та окремі заходи, спільні органи управління. До програмних документів включається фінансовий план з чітким визначенням асигнувань за кожним пріоритетом програми. Але, на відмінну від попередніх програм сусідства, в рамках нових програм співфінансування відбуватиметься на рівні не менш, ніж 10 % [56].

На сьогодні завершена робота з розробки спільних програмних документів згаданих вище програм.

Головним документом для кожної з програм транскордонного співробітництва ЄІСП є Фінансова угода, яка укладається на весь період та

включає додатком відповідний Спільний програмний документ. Фінансова угода повинна бути підписана трьома сторонами: Європейською Комісією, Спільним Органом Управління (СОУ) та країною-партнером. СОУ відповідає за реалізацію програми, зокрема, здійснює адміністративні та фінансові функції.

Поряд зі згаданим вище СОУ створюється Спільний Технічний Секретаріат програми, який сприяє СОУ виконувати технічні функції, а також допомагає Спільному Моніторинговому Комітету (СМК). СМК – це спільний орган, який складається з представників усіх країн-партнерів за програмою. СМК приймає всі необхідні рішення для забезпечення ефективної реалізації програми [66, с. 26].

Схема фінансових потоків в рамках ІЄСП наведена в додатку К.

Допомога ЄС дофінансовується країнами-бенефіціарами через державні кошти, внески інших бенефіціарів та з інших джерел, окрім фінансування національних програм, інструментом реалізації яких є механізм бюджетної секторальної підтримки [22, с. 26].

Загальний розмір фінансування в рамках ІЄСП на період 2007-2013 років складає 11 181 000 000 євро і розподілений таким чином:

- мінімум 95% фінансування буде надано національним та міжрегіональним програмам;
- до 5% фінансування буде надано програмам транскордонного співробітництва.

Головними цілями транскордонного співробітництва відповідно до «Стратегічного документу для транскордонного співробітництва на 2007-2013 роки» є підтримка сталого розвитку по обидва боки від зовнішнього кордону ЄС та надання допомоги для зменшення відмінностей у стандартах життя вздовж цих кордонів.

Загальне фінансування, доступне для програм транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки, складає 583,3 млн. євро, з яких 275 млн. євро – кошти Інструменту європейського сусідства і партнерства, а 308,4

млн. євро – кошти Європейського фонду регіонального розвитку. На період 2011-2013 років передбачено ще 535,2 млн. євро, з них 252,2 млн. євро – ІЄСП, 282 млн. євро – ЄФРР.

Національний орган управління транскордонного співробітництва в Україні – Міністерство економіки України.

Індикативний бюджет програм транскордонного співробітництва на 2007-2013 роки, в яких може брати участь Україна складає 398,8 млн. євро (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Індикативний бюджет програм транскордонного співробітництва за участю України на 2007-2013 рр., млн. євро

Програми (сухопутного кордону та морських басейнів)	Рік	
	2007-2010	2011-2013
«Польща – Білорусь – Україна»	97,1	89,1
«Угорщина – Словаччина – Україна – Румунія»	35,8	32,8
«Румунія – Молдова – Україна»	66,1	60,6
«Чорне море» (Чорноморський басейн)	9,0	8,28
Разом	208,0	190,8

З метою реалізації програм транскордонного співробітництва, в яких може брати участь Україна, Європейська Комісія схвалила спільні операційні програми Європейського інструменту сусідства та партнерства: «Україна – Румунія – Молдова» (Рішення № 3806/29, 29 липня 2008 р.), «Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія» (Рішення № С (2008) 5146, 23 вересня 2008 р.), «Україна – Польща – Білорусь» (Рішення № К (2008) 6411, 6 листопада 2008 р.), «Чорне море» (Рішення № С (2008) 7406, 27 листопада 2008 р.).

28 грудня 2009 року від імені уряду України міністр економіки підписав:

- Угоду про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2007-2013 роки»;
- Угоду про фінансування спільної операційної програми з прикордонного співробітництва «Румунія – Україна – Молдова 2007-2013 роки»;
- Договір про фінансування програми спільної діяльності з транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2007-2013 роки»;
- Угоду про фінансування спільної операційної програми транскордонного співробітництва «Басейн Чорного моря 2007-2013 роки».

Як приклад, можна розглянути спільну програму транскордонного співробітництва «Чорне море» на 2007-2013 роки. Її метою є сприяння економічному та соціальному розвитку регіонів резервуару Чорного моря.

Партнерами за даною програмою є Вірменія, Азербайджан, Болгарія, Греція, Грузія, Румунія, Молдова, Росія, Туреччина та Україна [69].

Програма розповсюджується на наступні регіони України: АРК Крим, м. Севастополь, Одеська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька та Донецька області.

Три конкретних цілі спільної програми «Чорне море» базуються на положеннях, визначених у «Стратегічному документі для транскордонного співробітництва на 2007-2013 роки»:

1) сприяння економічному і соціальному розвитку в прикордонних областях,
2) співпраця, спрямована на вирішення спільних проблем,
3) сприяння співробітництву на місцевому рівні.

Відповідно до Спільної операційної програми, програма «Чорне море» буде реалізовуватись за пріоритетами, вказаними в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Пріоритети та заходи в рамках програми «Чорне море»

Ціль 1. Сприяння економічному і соціальному розвитку на прикордонних територіях	
Пріоритет 1. Підтримка транскордонної співпраці з метою економічного і соціального розвитку, що ґрунтується на спільних ресурсах	Захід 1.1. Посилення доступності і взаємозв'язку нових міжрегіональних інформаційних, комунікаційних, транспортних і торговельних зв'язків
	Захід 1.2. Створення туристичних мереж з метою реалізації спільних ініціатив розвитку в галузі туризму
	Захід 1.3. Створення адміністративних можливостей з метою розробки і реалізації місцевих програм розвитку
Ціль 2. Спільна робота над вирішенням спільних проблем	
Пріоритет 2. Розподіл ресурсів і знань з метою охорони і збереження навколишнього середовища	Захід 2.1. Доповнення спільної бази знань та інформації, необхідних для вирішення спільних проблем у сфері охорони річкових і морських систем
	Захід 2.2. Сприяння дослідженням, інноваціям і обізнаності у сфері збереження і охорони довкілля (заповідників)
	Захід 2.3. Сприяння ініціативам у сфері впровадження інновацій в технології і системи управління твердими відходами, а також системи управління стічними водами
Ціль 3. Сприяння місцевому співробітництву і співробітництву громад	
Пріоритет 3. Підтримка культурних і освітніх мереж з метою створення спільного культурного середовища в басейні	Захід 3.1. Сприяння культурно-освітнім контактам та навчальним обмінам між спільнотами басейну Чорного моря

За погодженням країн-партнерів Спільний Орган Управління програмою знаходиться в Румунії, функції якого виконує Міністерство регіонального розвитку та житлового будівництва Румунії.

З огляду на те, що і Спільний Технічний Секретаріат програми знаходиться в Румунії, для України пошук спільних інтересів з Румунією в рамках участі в програмі «Чорне море» є ключовим.

Для забезпечення ефективної реалізації програми «Чорне море» на території України у містах Одеса та Запоріжжя створено інформаційні пункти програми [25, с. 67].

Програма фінансується з Інструменту європейського сусідства і партнерства та Європейського фонду регіонального розвитку, окрім Туреччини, участь якої в програмі фінансується з коштів Інструменту передвступної допомоги.

Бюджет програми на 2007-2013 роки в загалом складає 17,3 млн. євро (табл. 2.3) та фінансується по двом періодам:

1) 2007-2010 роки – 9 млн. євро,
2) 2010-2013 роки – 8,3 млн. євро.

Таблиця 2.3 – Загальний бюджет програми «Чорне море» на 2007-2013 рр., млн. євро

Структура фінансування	Бюджет програми
Внесок Європейського Союзу	17,3
Співфінансування учасників програми	1,5
Всього	18,8

Усі країни-партнери співфінансують програму, забезпечуючи кожна 10% від внеску ЄС. Ці «національні частки» спрямовуються на технічну допомогу, що фінансує таку діяльність з менеджменту програми, яка не покривається партнерами (наприклад, операційні витрати Спільного Органу Управління, кошти на утримання якого надає Румунія).

Технічна допомога є складовою частиною програми «Чорне море» та спрямована на підтримку ефективного впровадження програми шляхом фінансування двох головних заходів:

1) управління програмою: відбір програм, щоденне управління, моніторинг, аудит та контроль,
2) комунікаційні та інформаційні потоки всередині та ззовні програми: семінари, переклади, розповсюдження інформації, а також заходи, спрямовані на оцінку впливу на громадськість.

Для кожного пріоритету, Спільна операційна програма визначила прийнятних партнерів, які мають право брати участь в конкурсі програм у рамках реалізації програми «Чорне море». Так, для пріоритету 1 до числа прийнятних партнерів віднесені: місцеві та регіональні органи влади, агентства розвитку, недержавні організації, діяльність яких пов'язана з місцевим розвитком, асоціації сільськогосподарських виробників тощо.

Прийнятними партнерами в рамках пріоритету 2 виступають місцеві органи влади, недержавні організації, діяльність яких пов'язана з захистом та збереженням навколишнього середовища, дослідницькі та наукові інститути, агентства захисту навколишнього середовища тощо.

Щодо пріоритету 3, то це місцеві органи влади, недержавні органи, активні в сфері соціального та культурного розвитку, культурні та освітні установи тощо [35].

Зважаючи на характерні особливості програми басейну Чорного моря і її цілей, перевага буде надаватися інтегрованим програмам. Спільною операційною програмою та посібником для заявників, який схвалюється Спільним Органом Управління після його підготовки Спільним Моніторинговим Комітетом, для кожного конкурсу програми визначається максимальний та мінімальний розмір грантів, які можуть отримати партнери програми «Чорне море». Так, наприклад, в рамках першого та другого пріоритетів партнери програми можуть отримати від 100 тис. до 700 тис. євро. В табл. 2.4 представлений максимальний та мінімальний розмір грантів, які можуть отримати партнери програми «Чорне море».

Таблиця 2.4 – Максимальний та мінімальний розмір грантів, які можуть отримати партнери програми «Чорне море», євро

Типи (характер) програм	Мінімальний розмір гранту	Максимальний розмір гранту
Пріоритет 1, 2	100 000	700 000
Пріоритет 3	50 000	250 000
Програми, що реалізуються головним чином або повністю в одній країні-партнері, але мають прикордонний вплив	50 000	250 000

30 червня 2009 року було оголошено перший конкурс на подання заявок для програми. Кінцевий термін подання заявок для участі в конкурсі завершився 12 жовтня 2009 року. Посібник для заявників визначив індикативний бюджет конкурсу та розподіл грошових коштів на кожен пріоритет. Так, на перший конкурс програм у рамках загальної програми «Чорне море» було виділено 3 642 506 євро (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Індикативний бюджет першого конкурсу в програмі «Чорне море», євро

Інструмент європейського сусідства і партнерства	Фінансування з боку ЄС	Національне співфінансування	Рівень національного співфінансування	Загальне фінансування
Пріоритет 1	1 169 318	116 932	10%	1 286 250
Пріоритет 2	1 328 770	132 877	10%	1 461 647
Пріоритет 3	813 281	81 328	10%	894 609
Всього	3 311 369	331 137	10%	3 642 506

Для програм, які передбачатимуть участь партнерів з Туреччини, зазначена вище сума доповнюється коштами у розмірі 1 339 401 євро (внесок Інструменту передвступної допомоги).

У першій половині 2010 року очікується підписання грантових угод на реалізацію програм-переможців.

Як бачимо, у рамках програм транскордонного співробітництва використовуються 2 методи міжнародної фінансової допомоги – гранти та технічна допомога.

Окрім програм транскордонного співробітництва, які фінансуються у рамках Інструменту європейського сусідства і партнерства, потрібно згадати про існування додаткових програм, які фінансово забезпечуються Європейським Союзом у цій сфері. Важливість додаткових програм полягає у тому, що Україна як держава може бути їх бенефіціаром на рівні з ІЄСП. До ключових програм потрібно віднести Центральноєвропейську програму та програму «Південно-Східна Європа», які є правонаступниками програми «CADSES» [24, с. 78].

Центральноєвропейська програма ЄС на 2007-2013 роки спрямована на стимулювання співпраці серед країн Центральної Європи з метою розширення інновацій, доступності, стимулювання конкурентоспроможності та привабливості регіонів і окремих міст країн Центральної Європи.

Територія співпраці повністю або частково охоплює територію восьми країн-членів ЄС та прикордонний регіон Західної України, а саме: Австрію, Чехію, Німеччину (Баден-Вюртемберг, Баварія, Бранденбург, Мекленбург, Саксонія, Саксонія-Ангальт, Тюрінгія), Угорщину, Італію (П'ємонт, Валле д-Аоста, Лігурія, Ломбардія, Венето, Емілія-Романья, Фріулі-Венеція-Джулія та автономні провінції Больцано і Тренто), Польщу, Словаччину, Словенію та Україну (Волинську, Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області).

Відповідно до Операційної програми дій Центральноєвропейської програми, затвердженої Європейською Комісією в грудні 2007 року, загальний бюджет складає 298 млн. євро, з них 231,1 млн. євро – фінансування з Європейського фонду регіонального розвитку. В табл. 2.6

наведений загальний розмір фінансування з ЄФРР у рамках пріоритетів даної програми транскордонної співпраці.

Таблиця 2.6 – Призначення фінансових ресурсів ЄФРР у рамках пріоритетів Центральноєвропейської програми, млн. євро

Пріоритет	Фінансування з ЄФРР
Пріоритет 1. Підтримка інновацій на території Центральної Європи	49,2
Пріоритет 2. Підвищення доступу до та всередині Центральної Європи	63,9
Пріоритет 3. Раціональне використання навколишнього середовища	63, 9
Пріоритет 4. Підвищення конкурентоспроможності та привабливості міст і регіонів	54,1

Наступна програма – це програма «Південно-Східна Європа». Метою даної програми є стимулювання територіальних, економічних та інтеграційних процесів у Південно-Східній Європі і забезпечення стабільності та конкурентоспроможності регіону через розвиток відповідного міжнаціонального партнерства і проведення спільних заходів, що має стратегічне значення для Південно-Східної Європи [66, с. 431].

Програма впроваджується за рахунок Європейського фонду регіонального розвитку, Інструменту передвступної допомоги та Інструменту європейського сусідства і партнерства.

У програмі беруть участь Албанія, Австрія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Румунія, Хорватія, Македонія, Греція, Угорщина, Італія, Сербія, Чорногорія, Словаччина, Словенія, Молдова та Україна (Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Одеська області).

Відповідно до Операційної програми дій, затвердженої Європейською Комісією 20 грудня 2007 року, загальний бюджет програми складає близько 206,6 млн. євро, з них 194,2 млн. євро – фінансування з Європейського фонду

регіонального розвитку. Окрім того, на технічну допомогу передбачено 12,4 млн. євро. В табл. 2.7 представлений загальний розмір фінансування з ЄФРР у рамках даної програми.

Таблиця 2.7 – Призначення фінансових ресурсів ЄФРР у рамках пріоритетів програми «Південно-Східна Європа», млн. євро

Пріоритет	Фінансування з ЄФРР
Пріоритет 1. Розвиток інновацій	44,0
Пріоритет 2. Захист та покращення довкілля	53,7
Пріоритет 3. Сприяння доступу до регіонів сусідніх країн	55,2
Пріоритет 4. Розробка транснаціональної синергії для сталого зростання	41,3

Тож можна відзначити, що на сьогодні державна фінансова підтримка розвитку транскордонного співробітництва з боку уряду України відсутня. Необхідно акцентувати увагу на необхідності докорінного поліпшення фінансування діяльності єврорегіонів, збільшення кількості джерел надходження коштів. Відповідно до затверджених Європейською Комісією «Стратегії прикордонного співробітництва 2007-2013 рр.» та «Індикативної програми 2007-2010 рр. із транскордонного співробітництва ЄІСП» Україна бере участь у трьох програмах сухопутних кордонів та одній програмі морських басейнів – програмі «Чорне море». Окрім цього, для України відкриті дві додаткові програми, а саме Центральноєвропейська та програма «Південно-Східна Європа».

2.2. Управління співробітництвом в рамках єврорегіону «Ярославна»

Однаковий рівень соціально-економічного розвитку, довгострокові економічні стосунки й культурні зв’язки між Сумською та Курською областями, їх тривале функціонування в єдиному економічно-

господарському просторі постійно спонукали владу прикордонних областей двох держав до пошуку варіантів співробітництва. Тому логічним закріпленням історично-географічної, а отже і соціально-економічної близькості, стало підписання 24 квітня 2007 року угоди про створення єврорегіону «Ярославна».

Територія єврорегіону становить 53,6 тис. км². Українські землі займають 44,4% території єврорегіону, російські – 55,6%.

Загальна характеристика єврорегіону «Ярославна» наведена в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Загальна характеристика єврорегіону «Ярославна»

Регіон	Територія, тис. км²	% у державі	Населення, осіб	% у державі	Частка населення, %	
					міського	сільського
Українська сторона						
Сумська обл.	23,8	3,9	1 170 793	2,6	67,2	32,8
Російська сторона						
Курська обл.	29,8	0,2	1 155 484	0,8	64,1	35,9
Разом	53,6	–	2 326 277	–	65,7	34,3

Проаналізувавши дані таблиці можна зазначити, що на території єврорегіону «Ярославна» проживає 65,7% міського і 34,3% сільського населення.

Пріоритетні напрямки розвитку транскордонного співробітництва в рамках єврорегіону «Ярославна» можна розділи за різними сферами співробітництва:

- економічне співробітництво: сприяння розвитку інвестиційної, зовнішньоекономічної та підприємницької діяльності, створення спільних підприємств, спільна робота над транскордонними бізнес-програмами;
- соціальне та культурно-освітнє співробітництво: сприяння забезпечення зайнятості населення, студентські обміни,

професійні, взаємовигідні програми підвищення кваліфікації кадрів, налагодження співпраці закладів освіти тощо;

- наукове співробітництво: проведення міжнародних науково-практичних конференцій, семінарів, обмін досвідом в сфері інноваційної діяльності, створення транскордонних наукових центрів, лабораторій, науково-виробничих об’єднань;
- розвиток транспортної та інформаційної інфраструктури: об’єднання зусиль по розбудові систем автомобільних, авіа- та залізничних перевезень, розвиток мережі міжнародних автомобільних транспортних коридорів, створення спільного Інтернет-порталу;
- розвиток сільського господарства: обмін досвідом та співпраця у сфері рослинництва, тваринництва, технічного забезпечення АПК, підвищення якості продукції, сприяння взаємному максимальному використанню потужностей переробної та харчової галузей;
- співробітництво у сфері екології: очищення територій та рік, берегоукріплення, створення спільних систем попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, обмеження всіх форм антропогенного впливу та раціональне використання природних ресурсів;
- співпраця в законодавчій сфері: спільний рух до узгодження законодавства з європейськими стандартами, паралельне вдосконалення договірної бази;
- спільне використання туристичного та рекреаційного потенціалу прикордонних регіонів областей.

Основними правовими актами, які регулюють функціонування єврорегіону «Ярославна» є Угода про створення єврорегіону (додаток Л) і Статут.

Організаційно-управлінська структура єврорегіону містить у собі два координаційно-консультативні органи: Раду єврорегіону «Ярославна» та Секретаріат єврорегіону «Ярославна». Дані управлінські органи виконують координаційні, дорадчі та представницькі функції, пов’язані з реалізацією цілей єврорегіону.

Загальна організаційно-управлінська структура єврорегіону представлена на рис. 2.1.

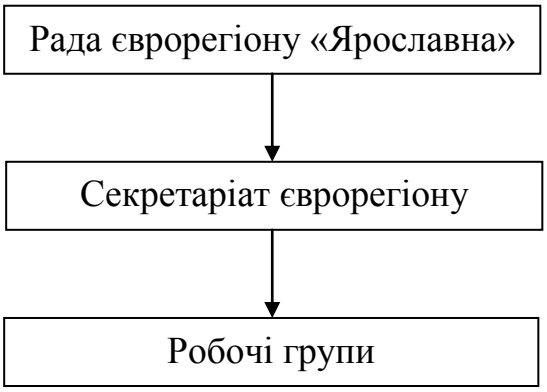

Рисунок 2.1 – Організаційно-управлінська структура єврорегіону «Ярославна»

Вищим координаційним органом єврорегіону «Ярославна» є Рада. До її складу входять по 10 представників, делегованих від кожної зі сторін. Термін виконання обов’язків членів Ради визначається учасниками єврорегіону, до моменту делегування нових представників. Засідання Ради проводяться не рідше одного разу на рік і є відкритими. Веде засідання Ради Спікер Ради, що обирається із членів Ради на час проведення засідання. До компетенції Ради відноситься:

1) обрання Спікера Ради єврорегіону,
2) визначення регламентів Ради і Секретаріату єврорегіону,
3) здійснення контролю за діяльністю Секретаріату єврорегіону і затвердження його річних звітів,

4) вирішення питань про прийняття нових учасників єврорегіону і припинення участі в ньому,
5) прийняття рішень про фінансування спільних програм єврорегіону і затвердження їх бюджетів.

Проекти рішень надаються Раді Секретаріатом для затвердження. Секретаріат єврорегіону «Ярославна» є координуючим і виконавчим органом єврорегіону, який складається із 6 членів і формується за принципом «по три від кожної зі сторін». Кожна зі сторін створила регіональне відділення Секретаріату на своїй території, яке є виконавчим і координаційним органом. Керівники регіональних відділень беруть участь у засіданнях Ради [43].

В обов'язки Секретаріату входить:

- підготовка і подання на розгляд Раді проектів рішень, а також інших розробок, що стосуються спільних дій у рамках транскордонного співробітництва;
- підготовка засідань Ради;
- координація діяльності Робочих груп;
- здійснення інших функцій, пов'язаних із забезпеченням або організацією діяльності Ради єврорегіону та реалізацією програм єврорегіону.

Робочі групи готують пропозиції та матеріали, які виносяться на розгляд Секретаріату та можуть запрошувати експертів для роботи над проблемними питаннями, пов'язаними з реалізацією програм. Напрямки діяльності Робочих груп, а також способи їх фінансування визначає Рада.

В додатку М представлено склад координаційно-консультативних органів єврорегіону «Ярославна» від Сумської області.

Далі варто розглянути комплексний аналіз єврорегіону, який наведено додатку Н.

Аналізуючи дані SWOT-аналізу можна зазначити, що необхідність та доцільність створення єврорегіону «Ярославна» була абсолютно

обґрунтованою, оскільки зумовлена рядом важливих факторів для обох країн. Існує чимало слабких сторін і загроз для розвитку транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областю, проте ряд активних заходів зі сторони місцевої влади, участь в них зацікавлених сторін (бізнес-кола, ЗМІ, тощо), а також зміни в механізмах, підходах та, навіть, розумінні, ролі регіональних органів влади в розвитку транскордонного співробітництва мають реальну можливість подолати всі недоліки та загрози.

Варто відзначити, що за допомогою SWOT-аналізу українсько-російської співпраці в рамках єврорегіону «Ярославна» можна не лише систематизувати чинники слабких та сильних її сторін, а й визначити потенційні загрози на шляху розвитку єврорегіону. Проте варто зазначити перспективні можливості для попередження та подолання загроз прояву слабких сторін транскордонного співробітництва Курської та Сумської областей, що може бути використано місцевими органами влади в стратегічному управлінні реалізацією потенціалу цього транскордонного регіону.

За рахунок транскордонного співробітництва можна забезпечити зростання економічного потенціалу через обмін інформацією та спільну розробку програм у сферах:

- туристичної інфраструктури (розробка та впровадження спільних програм);
- сільського простору (розвиток сільського господарства, охорона довкілля, відновлення селищ, розвиток ремесел, послуг);
- транскордонного регіонального планування як основи для вирішення завдань розбудови транскордонної інфраструктури та оптимального застосування громадських коштів;
- підвищення кваліфікаційного рівня через професійну підготовку та перепідготовку кадрів, пристосовану до структурних змін [1].

Варто розглянути шляхи використання сильних сторін для реалізації перспективних можливостей, що відкриваються перед двома країнами-сусідами.

Так, наприклад, розвиток науки та освіти обох областей може в майбутньому сприяти підвищенню рівня кваліфікації спеціалістів навчальних закладів, журналістів, працівників підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю.

При цьому сильні сторони співробітництва між Сумською та Курською областями можуть використовуватися для уникнення потенційних небезпек, які загрожують такому співробітництву. Так, співробітництво в вирішенні екологічних проблем в контексті єврорегіону «Ярославна» буде протидіяти деградації природного середовища і сприяти ліквідації екологічних лих.

Розглядаючи можливості єврорегіону «Ярославна» для уникнення слабких сторін співробітництва країн-сусідів, варто відзначити наступні можливі події. Створення додаткових транспортних шляхів і реконструкція магістралей покращить транспортну доступність двох регіонів, створення загального ринку праці дозволить уникнути низької пропозиції нових робочих місць і т. д.

Можна відзначити декілька слабких сторін діяльності єврорегіону «Ярославна»: недостатньо розвинута інфраструктура, застарілість технічного забезпечення сільського господарства, недостатньо розвинута туристична інфраструктура тощо.

Тож, комплексний аналіз єврорегіону «Ярославна» дає чітке представлення про його сильні, слабкі сторони та дозволяє уникнути загроз і максимально ефективно використати існуючі можливості, що надає основу для вибору оптимального шляху стратегічного розвитку даного єврорегіону.

За період діяльності єврорегіону «Ярославна» досягнуто багато позитивних результатів у зовнішній торгівлі, співробітництві на рівні міст та районів, освіті, культурі, спорті, туризмі, молодіжній сфері, облаштуванні

інфраструктури кордону. В додатку П представлені угоди між містами та районами Сумської та Курської областей.

Як відомо, ефективність транскордонних зовнішньоторговельних зв'язків значною мірою визначається структурою експортно-імпортних поставок, яка опосередковано свідчить про ефективність транскордонного співробітництва між двома країнами-сусідами.

Аналіз товарної структури зовнішньоторговельних потоків Сумської області з Курською областю Російської Федерації показав достатньо високий рівень ефективності транскордонних зв'язків вказаного виду. Підтвердженням цього є позитивне сальдо зовнішньоторговельного обороту. За 2009 рік даний показник збільшився в порівнянні з 2008 роком на 18%.

В 2009 році експортні поставки до Росії склали 416,1 млн. дол. США і збільшились на 5% в порівнянні з 2008 роком, імпортні відповідно дорівнювали 75 млн. дол. США і знизились на 31%, що пов'язано з фінансово-економічною кризою. В табл. 2.9 наведена динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами Сумської області з Російською Федерацією.

Таблиця 2.9 – Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами Сумської області з Російською Федерацією, млн. дол. США

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Експорт	110,2	130,9	150,1	213,8	219,3	265,0	234,0	300,4	395,7	416,1
Імпорт	65,5	44,0	346,3	38,4	63,0	80,9	89,7	93,8	108,9	75,0
Сальдо (+,-)	44,7	86,9	-196,2	175,4	156,3	184,1	144,3	206,6	286,8	341,1

Як видно з даних таблиці, в 2002 році відбулося різке збільшення імпорту продукції в Сумську область порівняно з 2001 роком. Даною ситуацією, що склалась, займалось управління Служби безпеки України в Сумській області. Офіційної відповіді на рахунок даного стану по імпорту продукції Сумська обласна державна адміністрація так і не отримала.

Російська Федерація є стратегічним партнером області у зовнішній торгівлі товарами. Так, за 2009 рік експортні поставки до Російської Федерації становили 47,9% (рис. 2.2).

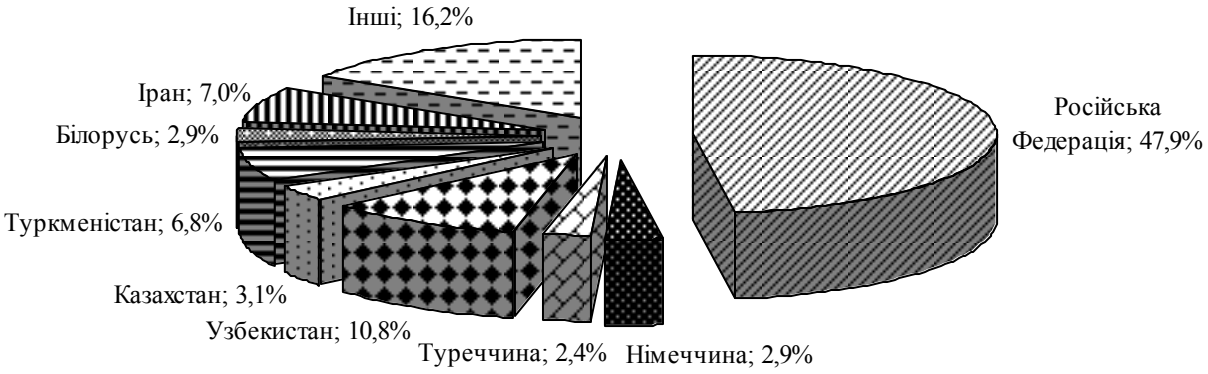

Рисунок 2.2 – Основні країни-партнери Сумської області в експорті товарів у 2009 році

Протягом останніх років експортні відвантаження до Російської Федерації постійно зростали. Але темпи зростання суттєво уповільнились. Про це свідчить також і зниження питомої ваги експорту до Росії в загальному обсязі експорту області, а 2009 рік знов спричинив її зростання: 2002 р. – 72,9%, 2003 р. – 60,8%, 2004 р. – 46,5%, 2005 р. – 45,8%, 2006 р. – 45,6%, 2007 р. – 44,0%, 2008 р. – 43,3%, 2009 р. – 47,9% [44].

Традиційно до Російської Федерації продовжує надходити основна частина продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання.

На російського споживача орієнтована переважна більшість продукції сумських машинобудівників. Це насоси, компресори, запасні частини та різні види нафтохімічного обладнання, що виробляють та відвантажують ВАТ «СНВО ім. Фрунзе», ВАТ «Сумський завод «Насосенергомаш», ВАТ «Свеський насосний завод», ВАТ «Нафтопроммаш», частини двигунів – ТОВ

«Мотордеталь – Конотоп», трубна продукція – ДП «Завод обважених бурильних та ведучих труб», прилади – ВАТ «Селмі».

Слід зазначити, що стратегічними партнерами ВАТ «СНВО ім. Фрунзе» є підприємства нафтогазовидобувних і переробних галузей Російської Федерації. Близько половини всіх експлуатованих у Росії газоперекачувальних агрегатів виготовлено на ВАТ «СНВО ім. Фрунзе».

Великою популярністю у росіян користується продукція ВАТ «Шосткинський міськмолкомбінат» та ВАТ «Роменський молочний комбінат». Майже весь обсяг відвантажень сиру надходив до Російської Федерації, але світова фінансово-економічна криза сприяла закриттю російських ринків для українських виробників молочної продукції.

В цілому за підсумками 2009 року 132 підприємства експортувало продукцію до Російської Федерації, а 108 – імпортувало із Росії [30].

Зовнішньоторговельний оборот Сумської області з Курською областю в рамках єврорегіону «Ярославна» склав:

- 2007 рік – 21,3 млн. дол. США;
- 2008 рік – 22,4 млн. дол. США;
- 2009 рік – 32,4 млн. дол. США.

При цьому експорт у загальних обсягах зовнішньої торгівлі у 2009 році складає 98,5%.

Експортно-імпортні операції з Курською областю здійснювали 24 суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, розташовані на території Сумської області.

У товарній структурі експортованої продукції переважає: промислове устаткування, продукти неорганічної хімії (оксиди, складні кислоти, солі амонію, складні солі та інше), полімерні матеріали, органічні хімічні сполуки (добрива, солі, отримані від хімічних реакцій, амінокислоти та інше), папір і картон, каучук, гума і вироби з них, цемент, насоси, запасні частини до тракторів, лікарська рослинна сировина, балони з газом, компресорні станції, двоокис титану, кільця поршневі.

Російська Федерація залишається основним споживачем продукції області. Частка поставок до цієї країни поступово скорочувалась, що свідчить про пошуки альтернативних ринків збуту товарів сумських підприємств, але ситуація на зовнішніх ринках у 2009 році знову призвела до зростання питомої ваги Росії в експорті сумської продукції [44].

У 2009 році частка країн СНД в експорті товарів області досягла найбільших показників. Динаміка питомої ваги країн СНД, країн ЄС та Російської Федерації в експорті товарів області показана на рисунку 2.3.

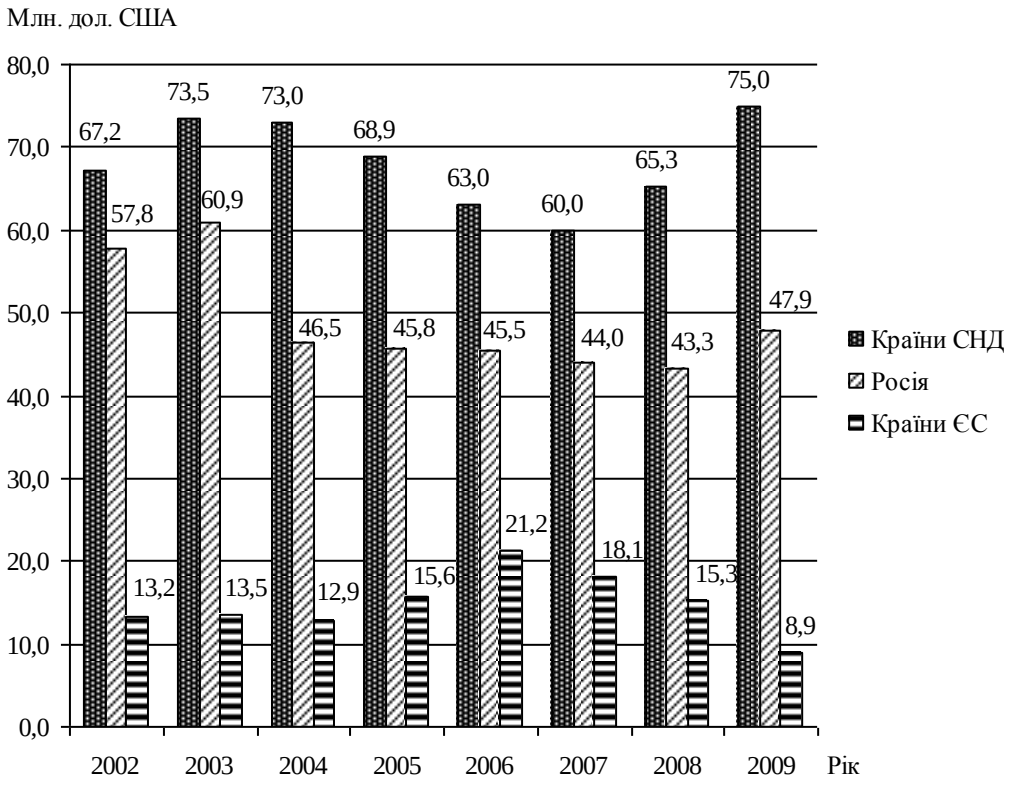

Рисунок 2.3 – Динаміка питомої ваги країн СНД, країн ЄС та Російської Федерації в експорті товарів області

Як видно з рисунку, частка країн СНД почала зменшуватись з 2003 року при одночасному збільшенні питомої ваги країн ЄС. Проте 2008 рік порушив цю тенденцію: частка країн СНД почала зростати, в той час як частка торгівлі з країнами Європейського Союзу впала.

На рис. 2.4 наведені основні країни-партнери в імпорті товарів Сумської області у 2009 році.

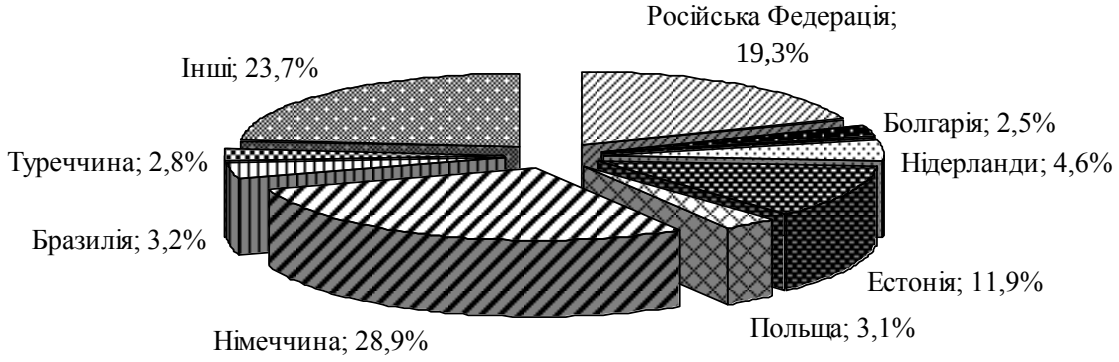

Рис. 2.4 – Основні країни-партнери в імпорті товарів Сумської області у 2009 році

Слід відмітити, що імпортувалася з Курської області наступна продукція:

- електричні машини й устаткування;
- продукти неорганічної хімії (оксиди, складні кислоти та інше);
- двигуни;
- електроапаратура;
- вироби з гуми;
- бавовняні тканини.

Отже, необхідність та доцільність створення єврорегіону «Ярославна» була абсолютно обґрунтованою, оскільки зумовлена рядом важливих факторів для обох країн. Аналіз товарної структури зовнішньоторговельних потоків Сумської області з Курською областю Російської Федерації показав достатньо високий рівень ефективності транскордонних зв’язків між двома областями.

2.3. Фінансування спільних програм співробітництва між Сумською та Курською областями

Сумською обласною державною адміністрацією приділяється велика увага розвитку російсько-українських відносин на регіональному рівні.

Розвитком транскордонного співробітництва займається відділ зовнішньоекономічних зв'язків Головного управління економіки Сумської обласної державної адміністрації. Загальна організаційно-управлінська структура Головного управління економіки облдержадміністрації представлена в додатку Р.

Головне управління економіки підзвітне та підконтрольне голові обласної державної адміністрації та Міністерству економіки України. Управління здійснює керівництво у сфері економічного і соціального розвитку області, є позагалузевим функціональним органом, головним у координації економічних дій підрозділів державних установ області, покликане зосереджувати зусилля галузевих і функціональних управлінь, відділів, служб на вирішення кінцевого завдання – стабілізацію економіки області та її подальший розвиток.

Основними завданнями управління є участь у:

- реалізації державної політики економічного і соціального розвитку України;
- формуванні і проведенні державної регіональної політики;
- реалізації державної регуляторної політики і державної політики у сфері економічної конкуренції та обмеження монополізму;
- проведенні державної зовнішньоекономічної політики;
- забезпеченні в межах своїх повноважень захисту економічних прав і законних інтересів України, вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання;

- забезпеченні реалізації державної політики у сфері розвитку внутрішньої торгівлі та послуг;
- забезпеченні реалізації державної політики у сфері закупівель товарів, робіт і послуг за рахунок державних коштів;
- проведенні державної інвестиційної політики;
- забезпеченні реалізації державної цінової політики;
- розробленні пропозицій щодо розвитку і поліпшення структури експорту та імпорту товарів (робіт, послуг);
- забезпеченні реалізації державної політики у сфері економічної безпеки та детінізації економіки.

Управління утримується за рахунок коштів Державного бюджету України. Граничну чисельність, фонд оплати праці працівників і видатки на утримання управління в межах виділених асигнувань визначає голова обласної державної адміністрації. Кошторис доходів і видатків, штатний розпис управління затверджує голова обласної державної адміністрації.

Середньоспискова чисельність працівників Головного управління економіки за 2009 рік становить 74 чоловік. Даний показник більший, ніж у 2008 році (тоді дане значення дорівнювало 65).

Головне управління економіки є юридичною особою, має самостійний баланс, реєстраційні рахунки в установах Державного казначейства, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

У своєму складі Головне управління економіки має 4 управління:

1) управління регіонального розвитку;
2) управління розвитку підприємництва;
3) управління інвестиційної та зовнішньоекономічної політики;
4) управління розвитку споживчого ринку.

В свою чергу кожне управління складається з відділів.

Одним із відділів є відділ зовнішньоекономічних зв’язків. Він є структурним підрозділом управління інвестиційної та зовнішньоекономічної

політики. Відділ підпорядковується заступнику начальника Головного управління економіки – начальнику управління інвестиційної та зовнішньоекономічної політики та начальнику Головного управління економіки, а в його відсутність – його першому заступнику. Штатна чисельність і структура відділу визначаються начальником Головного управління економіки.

Основні завдання, права і обов'язки відділу зовнішньоекономічних зв'язків наведені в положенні даного відділу, яке представлене в додатку С.

Відділ виконує свої функції у тісному контакті з усіма структурними підрозділами Головного управління економіки з питань, які стосуються діяльності відділу.

В своїй роботі відділ також співпрацює з відповідними підрозділами облдержадміністрації, органами місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями та установами.

Основною метою створення відділу є забезпечення координації та аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств, установ і організацій Сумської області, які беруть участь у здійсненні торгово-економічних, валютно-фінансових, науково-технічних, культурних та інших зв'язків з іноземними державами та розвиток транскордонної співпраці.

Саме розвиток транскордонного співробітництва відіграє важливу роль в діяльності відділу. Адже, як було зазначено вище, Російська Федерація є стратегічним партнером Сумської області [44].

Варто зазначити, що від української сторони відбір програм транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областями проводить обласна конкурсна комісія з відбору програм транскордонного співробітництва відповідно до покладених на неї функцій. Вона була створена 23 червня 2005 року і діє на підставі затвердженого положення, яке наведено в додатку Т.

Та на сьогодні, існують великі проблеми щодо реалізації спільних програм між Сумською та Курською областями.

Так, представниками відповідних областей було розроблено 7 програм транскордонної співпраці із залученням коштів трьох бюджетів: Сумської області, Курської області та державного бюджету України, а також 1 програму, яка повинна фінансуватись із чотирьох бюджетів: Сумської області, Курської області, державного бюджету України та бюджету Сумського державного університету [34, с. 43].

Та, на жаль, на сьогодні жодна із програм не реалізується. Дані ж програми стосуються екологічної, молодіжної, соціальної сфери, а також сфери інформації, демографії, культури в межах діяльності єврорегіону «Ярославна». В додатку У наведений кошторис витрат, які заплановані для впровадження даних програм у життя.

Джерела загального фінансування програм зображено на рисунку 2.5.

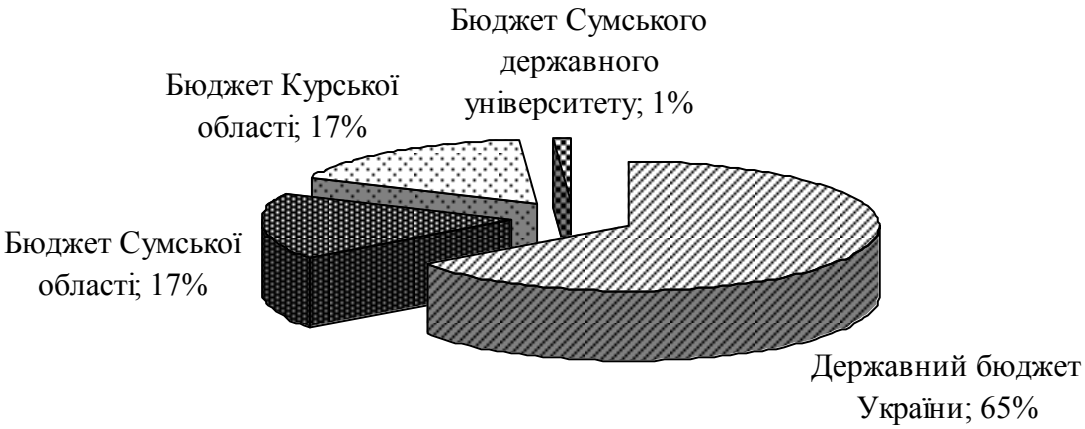

Рисунок 2.5 – Структура джерел фінансування програм в межах єврорегіону «Ярославна»

Найбільша питома вага фінансування з державного бюджету – 65% загальної суми виділених коштів. Бюджети Сумської та Курської областей фінансують програми у рівній долі – 17 % від загальної суми фінансування. Також фінансування однієї програми здійснює Сумський державний університет, питома вага його вкладу становить 1%.

В загалом було розроблено вісім програм транскордонного співробітництва з Курською областю на загальну суму 2 168 700 грн. За даними табл. У.1 найбільше коштів заплановано на фінансування програми щодо розробки концепції поводження з промисловими відходами (400 000 грн.), розробки програми регіонального управління твердими побутовими відходами (400 000 грн.), а також розвитку ТКС в напрямку зниження екологічного навантаження регіону (350 000 грн.), де вагомий внесок мав би зробити Сумський державний університет. Незначні кошти мало б бути використано на інформаційну підтримку програм транскордонного співробітництва (66 700 грн.).

Як приклад, в додатках Ф, Х та Ц наведена відповідна документація, яка була розроблена в рамках програми транскордонного співробітництва «Комплексне фольклорне дослідження прикордоння Сумської і Курської областей». Зокрема, в додатку Ф наводиться бізнес-план реалізації даної програми, в додатку Х – паспорт даної програми, а в додатку Ц представлене техніко-економічне обґрунтування даної програми транскордонної співпраці.

У 2010 році була поновлена робота Міжвідомчої групи при Міністерстві економіки України, а також прийнято рішення про фінансування з Державного бюджету програм транскордонного співробітництва [29, с. 218].

Тому ті програми, що пройшли обласний конкурсний відбір та відбір в Міністерстві економіки України можливо будуть в майбутньому реалізовуватись Сумською і Курською областями.

Варто зазначити, що на сьогодні реалізується лише одна програма транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областями за значного сприяння зі сторони Російської Федерації. Дана програма на 90% фінансується із Федерального бюджету Російської Федерації і тільки 10% фінансування здійснюється із місцевих бюджетів Сумської і Курської

областей (по 5% відповідно). Загальна характеристика цієї програми наведена в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Загальна характеристика програми транскордонного співробітництва «Міжнародний табір студентського активу «Слов'янська співдружність»

№ п/п	Назва програми	Термін реалізації		Джерела фінансування та обсяги	Що передбачається здійснити або запровадити (конкретно)
		початок реалізації	завершення (планове)		
1.	Міжнародний табір студентського активу «Слов'янська співдружність»	2007	2010	Регіональні бюджети: 200 тис. грн.	Збереження та розвиток освітніх традицій, молодіжного руху у транскордонних регіонах України і Росії

Щодо перспектив фінансування транскордонних програм можна зазначити, що на сьогодні одним із пріоритетних шляхів залучення фінансових ресурсів є Асоціація європейських прикордонних регіонів (АЄПР).

5 листопада 2009 року в місті Гент (Бельгія) під час проведення Генеральної Асамблеї і Щорічної Конференції АЄПР єврорегіон «Ярославна» рішенням Виконавчого комітету АЄПР був прийнятий в Асоціацію європейських прикордонних регіонів на правах його повноправного члена, що дозволить найближчим часом скористатися позитивним досвідом співробітництва вже існуючих єврорегіонів та реалізувати найважливіші транскордонні програми в рамках єврорегіону.

Під час проведення Генеральної Асамблеї і Щорічної Конференції АЄПР у результаті внесеної пропозиції Радою єврорегіону «Ярославна» та прийнятого позитивного рішення керівництвом АЄПР, Генеральна Асамблея та Щорічна Конференція АЄПР 2011 року проходитиме на території єврорегіону «Ярославна» у місті Курськ Російської Федерації. На сьогодні розпочата робота щодо визначення теми єврорегіону «Ярославна» як приймаючої сторони по проведенню зазначеного заходу.

На сьогоднішній день, при державній фінансовій підтримці з боку України проводиться облаштування інфраструктури кордону між Сумською та Курською областями. Протягом двох останніх років за фінансової підтримки з Державного бюджету України здійснено будівництво міжнародного пункту пропуску «Велика Писарівка» та 11 місцевих пунктів пропуску.

Щодо перспектив розвитку пунктів пропуску через українсько-російський державний кордон, сторонам необхідно визначитись з потребою у кількості міждержавних, міжнародних та місцевих пунктів пропуску. Україні і Російській Федерації доцільно прийняти узгоджені стандартні зразки таких пунктів та фінансові програми стосовно спільного будівництва та облаштування їх сторонами.

Враховуючи все вище зазначене, можна відзначити, що на сьогодні, реалізується лише одна програма транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областями за значного сприяння зі сторони Російської Федерації. Одним із пріоритетних шляхів залучення фінансових ресурсів до єврорегіону «Ярославна» є Асоціація європейських прикордонних регіонів, в яку даний єврорегіон був прийнятий 5 листопада 2009 року.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСУВАННЯМ ПРОГРАМ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

3.1 Удосконалення економіко-правового регулювання фінансового забезпечення транскордонного співробітництва

В нашій країні питання транскордонного співробітництва регулюються рядом нормативно-правових актів (див. табл. А.1). Зокрема, базовими законодавчими документами в сфері транскордонної співпраці є «Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки» та закон України «Про транскордонне співробітництво».

Розглядаючи «Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки», варто зазначити, що її мета полягає в активізації розвитку соціально-економічних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших зв’язків між суб’єктами транскордонного співробітництва.

Оскільки в цьому році закінчується термін реалізації даної програми, то доцільно розглянути рішення щодо продовження її дії та внесення в зміст даного документу декілька суттєвих пропозицій.

Насамперед, потрібно вдосконалити механізм фінансування програм транскордонного співробітництва.

Жодна із програм транскордонної співпраці, яким повинна була надаватися державна фінансова підтримка, не реалізувалась через відсутність закладених грошових коштів на дану сферу в Державному бюджеті України на відповідні роки.

Тож, потрібно ввести в класифікацію видатків Державного бюджету України на 2011 рік та місцевих бюджетів видатки на фінансування програм транскордонного співробітництва. Це закріпить на законодавчому рівні видатки із вище зазначених бюджетів на дану сферу. І обсяг державної

фінансової підтримки програм ТКС відповідно буде визначатися щороку в межах коштів, передбачених законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. Як результат, фінансове забезпечення програм транскордонної співпраці буде здійснюватись у межах фінансових ресурсів, передбачених у державному і місцевих бюджетах центральним і місцевим органам виконавчої влади, відповідальним за виконання визначених програмами заходів транскордонного співробітництва.

Необхідно також зазначити, що Кабінету Міністрів України потрібно передбачити фінансування заходів «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва» у повному обсязі при поданні проекту Державного бюджету України на майбутній рік Верховній Раді на затвердження.

Вартим розгляду є питання щодо реалізації програм ТКС за участю української сторони та за умови фінансової підтримки Європейського Союзу. Необхідною умовою реалізації таких програм є частка учасників-партнерів (як правило, 10% від внеску ЄС).

Тож, просто необхідно зазначити в новій редакції «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва» фінансову підтримку тих програм, які будуть отримувати фінансові ресурси від Європейського Союзу. Адже, як відомо, більшість місцевих бюджетів України не в змозі виділити кошти на подібне співфінансування, навіть якщо ця частка відносно не значна.

На сьогодні, ще однією проблемою в області фінансування програм транскордонного співробітництва є недостатній рівень його інформаційного забезпечення, тобто відсутність достовірної та порівняльної транскордонної статистичної інформації, у тому числі щодо діяльності єврорегіонів та існуючих потенційних програм ТКС для регіонів України.

Тому варто розглянути пропозицію щодо внесення в нову редакцію «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва» окремого розділу на тему інформаційного забезпечення регіонів України останніми

новинами у сфері транскордонної співпраці, де відповідальним за інформаційне забезпечення даного розділу має стати Міністерство економіки України.

Даний виконавчий орган повинен буде відповідати за формування інформаційної бази даних щодо останніх новин, можливостей участі регіонів України у транскордонному співробітництві та забезпечувати постійне оновлення даної бази на своїй офіційній веб-сторінці у всесвітній мережі Інтернет.

Як приклад, в табл. Ш.1 наведено короткий огляд новин у сфері транскордонної співпраці в Україні за червень 2010 року, який можна було б розмістити на сайті Міністерства економіки України.

Для підвищення ефективності реалізації програм у сфері транскордонного співробітництва доцільно буде на офіційних веб-сторінках обласних державних адміністрацій розмістити відповідні програми технічної допомоги ЄС, паралельно оновлену «Державну програму транскордонного співробітництва України» та власну регіональну стратегію розвитку транскордонного співробітництва, щоб можна було взаємопов’язати програми ТКС з регіональними, державними та загальноєвропейськими пріоритетами, досягнути взаємоузгодженості реалізації програм у різні часові періоди і з різними джерелами фінансування та орієнтуватись на інформаційну базу щодо транскордонного співробітництва, розміщену на офіційному сайті Міністерства економіки України.

Також необхідно внести суттєве доповнення до «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва» стосовно діяльності Міжвідомчої робочої групи, яка відповідальна за складання переліку програм транскордонного співробітництва. Зокрема, потрібно на законодавчому рівні визнавати рішення даної Міжвідомчої групи обов’язковими для виконання, а не такими, що носять рекомендаційний характер.

Доцільно запропонувати декілька змін і до закону України «Про транскордонне співробітництво», який був прийнятий 24 червня 2004 р. Даний закон визначає мету та принципи державної політики у сфері транскордонного співробітництва, його організаційні форми, повноваження суб'єктів транскордонного співробітництва України, принципи та форми державної підтримки транскордонного співробітництва та його фінансове забезпечення.

Без сумніву, до позитивних моментів закону слід віднести чітке визначення суб'єктів транскордонного співробітництва (територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України), а також його учасників, якими вважаються юридичні та фізичні особи, громадські організації, що беруть участь у транскордонному співробітництві.

Але провівши аналіз даного закону, можна відмітити і декілька його недоліків.

Насамперед, він фактично ігнорує роль транскордонного співробітництва як одного з інструментів регіонального розвитку і не розглядає його як складову регіональної політики в Україні. А транскордонне співробітництво, як відомо, повинно розглядатися саме як складовий елемент та невід'ємна частина державної регіональної політики.

В законі не визначено, який конкретно орган виконавчої влади є відповідальним за реалізацію державної регіональної політики. Хоча згідно з пунктом 5.15 положення «Про Міністерство регіонального розвитку та будівництва України», дане міністерство «сприяє розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва, забезпеченню виконання міжнародних договорів України, адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу з питань, що належить до його компетенції» [62].

Тож, в першу чергу, необхідно зазначити в законі місце Міністерства регіонального розвитку та будівництва України в сфері транскордонного співробітництва, щоб відповідальним за розвиток та реалізацію програм ТКС

(в тому числі і за фінансування даних програм) став саме даний центральний виконавчий орган.

Ще одним недоліком закону «Про транскордонне співробітництво» можна назвати питання фінансування програм транскордонної співпраці. Даний закон не визначає форми державної фінансової підтримки ТКС, і зокрема, на сьогодні, як вже зазначалось вище, з Державного бюджету України не відбулось фінансування жодної з програм транскордонної співпраці.

В законі зазначено, що «державна фінансова підтримка може надаватися програмам транскордонного співробітництва, які мають достатню аргументацію щодо ефективного розв'язання актуальних проблем і були відібрані на конкурсній основі…» [41]. Однак механізм надання такої підтримки з боку держави не визначається.

Тому необхідно чітко зазначити в даному законі як джерела (зокрема, це Державний бюджет України), так і механізм надання державної фінансової підтримки з боку уряду нашої країни.

Варто зауважити, що на сьогодні програми транскордонного співробітництва, які здійснюються у прикордонних регіонах України, здебільшого фінансуються міжнародними організаціями. До того ж, в більш вигідній позиції перебувають прикордонні регіони України, які розташовані на південно-західному кордоні (межують із Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, що є країнами-членами ЄС). Вони мають можливість отримувати фінансування з боку Європейського Союзу через єдиний механізм надання фінансової допомоги для країн Європейської політики сусідства – Європейський інструмент сусідства та партнерства 2007 – 2013 років.

В значно гіршому становищі перебувають українські прикордонні області, що межують із Росією та Білоруссю. Фінансування програм транскордонного співробітництва з боку Європейського Союзу на ці території не поширюється. Тому в умовах відсутності фінансової підтримки з

боку держави і місцевих бюджетів програми ТКС даних областей не можуть бути реалізовані.

Як пріоритетне джерело отримання фінансових ресурсів для північно-східних областей є міжнародна технічна допомога.

Але в Україні не прийнято закон «Про міжнародну технічну допомогу» та й досі не набрав чинності указ Президента «Про міжнародну технічну допомогу», а тому не існує чіткого, закріпленого на законодавчому рівні, механізму залучення іноземної фінансової допомоги, що гальмує процес реалізації співробітництва і залучення закордонної технічної допомоги.

Тому необхідно внести суттєві зміни до українського законодавства щодо порядку отримання фінансової допомоги з-за кордону та її відображення у звітних документах.

Вартий розгляду аспект закону «Про транскордонне співробітництво», пов'язаний із визначенням ролі власне місцевих органів влади у визначенні пріоритетів транскордонного співробітництва для тієї чи іншої території. Зокрема, недостатність можливостей для здійснення стратегічного планування і координації транскордонних програм з боку органів місцевого самоврядування та жорстка підпорядкованість місцевих органів державної влади центру. До того ж, в Україні дуже обмежений досвід залучення неурядових організацій до планування територіального розвитку, що теж послаблює можливості для більш ефективного розв'язання конкретних проблем.

Тож, варто розширити коло повноважень в сфері транскордонного співробітництва місцевим органам влади, зокрема надати можливість самостійно визначати пріоритети в рамках поданих ними програм до Міністерства економіки України.

Незважаючи на те, що закон України «Про транскордонне співробітництво» став значним кроком вперед в нормативно-правовій сфері щодо ТКС, на сьогоднішній день він демонструє хибність регіональної політики, що здійснюється в нашій країні і призводить до фактичної

відсутності ефективних фінансових та інституційних інструментів територіального розвитку й забезпечення конкурентоспроможності українських регіонів.

Досвід здійснення ТКС центральноєвропейськими сусідами України показує, що воно розглядається ними як складова політики регіонального розвитку. Зазначені країни не ухвалюють спеціальних законів про транскордонне співробітництво, маючи натомість закони про регіональний розвиток. Наприклад, в Угорщині діє закон «Про регіональний розвиток та фізичне планування», згідно з яким було створено Національну раду регіонального розвитку як орган, що повинен допомагати уряду країни здійснювати завдання регіонального розвитку. До його компетенції належать координація програм розвитку на національному та регіональному рівнях та розроблення пропозицій щодо розподілу бюджетного фінансування потреб регіонів.

Цікавим є і досвід Румунії, з якою Україна має спільний кордон протяжністю 638,4 км. Співробітництво між прикордонними регіонами двох країн здійснюється в межах трьох єврорегіонів – «Карпатського», «Нижній Дунай» і «Верхній Прут».

Румунська модель реалізації політики регіонального розвитку – одна з найбільш прагматичних. У 1998 р. парламент країни прийняв закон «Про регіональний розвиток у Румунії», згідно з яким її регіональний поділ був приведений у відповідність до класифікації ЄС – NUTS (Номенклатура територіальних одиниць для статистичних цілей). Але головне те, що цей закон чітко визначає фінансові та інституційні механізми регіонального розвитку, зокрема створення Національної ради, Національного агентства і Національного фонду регіонального розвитку, а також аналогічних інституцій, що діють у межах кожного із 8 регіонів розвитку, на які було поділено територію Румунії. Основним інструментом здійснення політики регіонального розвитку є агентства регіонального розвитку (АРР), до функцій яких належать розробка стратегій регіонального розвитку і планів

використання фондів, реалізація програм регіонального розвитку. У прикордонних регіонах Румунії АРР відіграють важливу роль у сфері транскордонного співробітництва, бо вони володіють для цього відповідними людськими, фінансовими та матеріальними ресурсами. До того ж законодавче поле, в якому працюють неприбуткові організації в Румунії, а саме в такій формі існують там АРР, стимулює їх активність. Усе це обумовлює надзвичайну, порівняно з українським досвідом, ефективність участі прикордонних регіонів Румунії у транскордонному співробітництві та синергетичний ефект від поєднання власних ресурсів і допомоги з боку ЄС та міжнародних донорів.

Утім, слід відмітити, що після багаторічних розмов про необхідність розбудови і підтримки на державному рівні мережі агенцій регіонального розвитку, які у прикордонних регіонах України мали б стати двигунами транскордонного співробітництва, їх створення продовжує відбуватися стихійно, переважним чином без будь-якого сприяння з боку держави. Українські АРР та неурядові організації, які працюють у сфері регіонального і місцевого розвитку, здебільшого ведуть свою діяльність за рахунок отримання фінансових ресурсів від закордонних донорів. А координація діяльності агентств як між собою, так і з органами державної влади та місцевого самоврядування наразі відсутня. Як результат, у здійснення транскордонного співробітництва не впроваджується комплексний підхід до розв’язання проблем розвитку прикордонних територій України.

Також доцільно розглянути пропозицію щодо створення Державного фонду підтримки програм транскордонного співробітництва з використанням фінансових механізмів аналогічних європейським структурам, через який буде здійснюватися державне співфінасування транскордонних програм.

Спираючись на досвід європейських країн, і насамперед центральноєвропейських сусідів України, можна стверджувати, що викладені вище проблеми неможливо вирішити фрагментарними заходами. Мета державної політики у сфері транскордонного співробітництва, яку

виголошено у законі «Про транскордонне співробітництво» – створення сприятливих умов для ефективної та взаємовигідної співпраці суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів України та рівня життя населення, – може бути досягнута лише за умов впровадження цілісної та ефективної політики регіонального розвитку. Вона має передбачати створення дієвих правових, інституційних та фінансових інструментів, що у поєднанні з реформою в законодавчій сфері забезпечило б підсилення ролі місцевого самоврядування і децентралізації державного управління.

У формалізованому вигляді пропозиції щодо удосконалення економіко-правового регулювання фінансового забезпечення транскордонного співробітництва представлені в додатку Щ.

Удосконалення економіко-правового регулювання фінансового забезпечення транскордонного співробітництва приведе до таких результатів як:

1) покращення нормативно-правової бази України в сфері транскордонної співпраці,
2) налагоджений механізм фінансування програм транскордонного співробітництва за участю вітчизняних регіонів,
3) економія державних коштів внаслідок ефективного використання технічної фінансової допомоги ЄС в рамках транскордонних програм, спрямованих на вирішення найбільш актуальних проблем прикордонних територій,
4) покращення діяльності єврорегіонів, що надасть поштовх для розвитку суб'єктів малого підприємництва, суміжних галузей економіки, ринкової інфраструктури, створення нових робочих місць і усунення соціальної напруги, пов'язаної з безробіттям і низьким рівнем якості життя,
5) зростання ефективності діяльності місцевих органів влади через можливість отримання достовірної інформації щодо стану

транскордонного співробітництва на офіційному веб-сайті Міністерства економіки України,

6) більш ефективна діяльність інституцій в сфері транскордонної співпраці, зокрема Міністерства регіонального розвитку та будівництва України та Міжвідомчої робочої групи зі складання переліку програм транскордонного співробітництва,
7) адаптація вітчизняного законодавства до норм Європейського Союзу в частині транскордонного співробітництва.

Загрози і ризики, пов'язані із невирішенням існуючих проблем у сфері реалізації транскордонного співробітництва в Україні, полягають у:

- скороченні технічної допомоги ЄС у зв'язку із несумлінним ставленням української сторони до співробітництва в межах Європейської політики сусідства. З таким ризиком у 1997 р. зіткнулася Білорусь. У зв'язку з недотриманням вимог ЄС Рада Європейського Союзу прийняла рішення обмежити програми технічної допомоги Республіці Білорусь.
- погіршенні іміджу України, зростання недовіри до українських інституцій як партнерів для співробітництва;
- втраті можливості вивчення європейського досвіду в сфері транскордонного співробітництва і його впровадження в нашій державі.

Враховуючи все вище зазначене, можна відзначити, що внесення відповідних пропозицій до законодавчих документів в сфері транскордонного співробітництва сприятиме підвищенню ефективності діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, удосконаленню системи державної фінансової підтримки в реалізації програм транскордонного співробітництва, реалізації сучасних можливостей транскордонної співпраці, а також забезпечить сталий соціально-економічний розвиток регіонів України.

3.2. Створення фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна»

Глобалізація стала невід'ємною складовою сучасного життя, що впливає на політичну, економічну, соціальну і культурну сфери та викликає відголос на загальноєвропейському, національному та регіональному рівнях. Окрім того, в умовах глобалізації спостерігається відхід від ієрархічних структур управління, які вже не можуть забезпечити високий рівень конкурентоспроможності будь-яких об'єктів. Провідні вчені-економісти стверджують, що конкурентоспроможність і процес кластеризації нерозривно пов'язані і взаємно обумовлюються. До того ж, впровадження кластерного підходу вважається в світі одним із ефективних засобів забезпечення конкурентоспроможності національної та регіональної економік.

Враховуючи сучасну регіональну спрямованість європейської політики, та унікальне географічне розташування України (близько 77 % усієї території держави займають прикордонні території), доцільною для нашої країни є розробка концепції формування кластерів на регіональному рівні, складовою якої повинна стати ефективна транскордонна співпраця.

В діючому законодавстві України поняття «кластер» досі ще не знайшло свого відображення, хоча останнім часом деякі вітчизняні вчені-економісти почали використовувати дану дефініцію в своїх наукових працях.

Як приклад, можна навести визначення кластеру, яке було висвітлено в швейцарсько-українській програмі «Forza». Згідно до цієї програми кластер – це територіально-галузеве добровільне об'єднання юридичних осіб, які зберігають свій автономний юридичний статус, здійснюють тісне співробітництво з науковими центрами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою виробництва конкурентної продукції, надання послуг, захисту інтересів, досягнення загальної й особистої вигоди та створення умов для економічного розвитку регіону.

Актуальність створення кластерів визначається складностями фінансування транскордонних програм в Україні, а також необхідністю підвищення конкурентоспроможності самого ринку фінансових послуг в умовах виходу з кризи. Також відсутність в українських суб'єктів транскордонного співробітництва можливості забезпечити необхідне співфінансування спільних програм в деяких регіонах України уповільнює темпи розвитку транскордонної співпраці з їх країнами-сусідами.

Тому і для єврорегіону «Ярославна» досить актуальним є питання дослідження процесу організації транскордонних фінансових кластерних ініціатив та розробки базових основ концепції їх формування. А також визначення ймовірного виду транскордонного фінансового кластеру, який найбільше буде підходити для даного єврорегіону, а у перспективі – впровадження проекту даного кластеру в життя для підвищення конкурентоспроможності Сумської області.

Варто відмітити, що транскордонні кластери охоплюють суміжні прикордонні території сусідніх держав, до складу яких входять учасники ТКС, розміщені по обидва боки кордону. Тому транскордонні кластери можна визначити як групи незалежних компаній та органів державної влади, які:

1) географічно зосереджені у транскордонному регіоні,
2) співпрацюють та конкурують,
3) спеціалізуються в різних галузях, проте пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, об'єднуються для реалізації спільних програм чи виготовлення спільних продуктів.

Слід зауважити, що транскордонні кластери подвоюють свій синергетичний ефект порівняно із звичайними кластерами за рахунок потенціалу транскордонного співробітництва.

Особливістю транскордонних кластерів є те, що їх учасники розміщені у різних податкових, митних, законодавчих середовищах сусідніх країн,

однак можуть мати спільні підприємства та організації, користуватися спільною інфраструктурою, і функціонують насамперед на транскордонних ринках.

Варто зазначити, що кількість кластерів в Україні на відміну від Польщі збільшується дуже повільно. Це обумовлено низкою факторів:

- відсутність нормативного визначення «кластера», його видів, комплексу заходів щодо створення кластерів в Україні, в тому числі нормативно-правового та інституційного середовища їх функціонування;
- відсутність достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування кластерів серед пересічних громадян, підприємців та громадських організацій України;
- недостатня зацікавленість малих та середніх підприємств об'єднуватись у великі виробничі мережі внаслідок невірного та неповного розуміння принципів діяльності кластерних об'єднань;
- невеликий досвід функціонування кластерів в Україні внаслідок недостатнього вивчення світового досвіду формування кластерної політики розвитку держави, участі держави в процесі підтримки та реалізації ініціатив створення кластерів, переваг та можливостей від участі в кластерах підприємств, громадських організацій та вищих навчальних закладів;
- відсутність інвесторів у зв'язку з неповним розумінням принципів діяльності кластерів.

На сьогодні, науковці виділяють наступні моделі координації державної політики у галузі регіонального розвитку.

Перша модель – це англосаксонська, в якій питання регіонального розвитку об'єднуються з питаннями охорони навколишнього середовища, транспорту, урбаністики. Вирішенням цих питань у Великій Британії займається Департамент транспорту, місцевого самоврядування та регіонів, а

в Ірландії – Департамент з питань навколишнього середовища та місцевого самоврядування. Основною перевагою цієї моделі є те, що координацію діяльності державних департаментів та агентств здійснює на рівні уряду політик, який має статус прем'єр-міністра.

У країнах «скандинавської» моделі питання регіонального розвитку розглядаються у контексті широкого кола питань, пов'язаних з правами людини, тому їх вирішенням опікується відповідний підрозділ Міністерства юстиції (Швеція, Азербайджан та ін.).

Наступна модель носить назву «континентальна» (або «французька»), у якій вирішення питань регіонального розвитку доручено Міністерству внутрішніх справ (Франція, Італія, Греція та ін.).

Четверта модель пов'язана з утворенням окремого Міністерства з питань місцевого самоврядування (Молдова, Македонія та ін.). Основними недоліками цієї моделі є те, що бюджет цього відомства є незначним, а посада керівника не виглядає достатньо привабливою для впливових та авторитетних політиків, здатних результативно відстоювати інтереси місцевого самоврядування у суперечках з іншими міністерствами (насамперед, з Міністерством фінансів, економіки та ін.) та ефективно здійснювати реформу децентралізації.

Наступною вартою для розгляду моделлю координації державної політики у галузі регіонального розвитку є створення Міністерства публічної адміністрації, у структурі якого обов'язковим є департамент місцевої адміністрації (Іспанія, Сербія та ін.). У цих країнах реформа місцевого самоврядування розглядається у більш широкому контексті адміністративної реформи.

Також науковці виділяють модель державної політики у сфері регіонального розвитку, яка існує у Бельгії і Німеччині. У цих федеративних країнах більшість питань, пов'язаних із регіональним розвитком, делеговані безпосередньо регіональним владам. Так, у Бельгії в кожному з трьох регіонів-провінцій (Валонь, Фландрія та Брюссель) є окреме міністерство

публічної адміністрації, один із підрозділів якого (департамент) займається питаннями місцевої адміністрації.

І останньою,сьомою, моделлю є модель Російської Федерації. Досвід цієї країни є прийнятним для України. Слід підкреслити, що особливістю цієї моделі є те, що Міністерство регіонального розвитку в Росії має досить широкі функції (зокрема, у сфері соціального та економічного розвитку суб'єктів федерації, розподілу повноважень між центральним урядом, суб'єктами федерації та органами місцевого самоврядування, розвитку транскордонного співробітництва, захисту національних меншин, розвитку північних регіонів та регіонів Арктики та ін.) та впливового політичного керівника. У структуру міністерства входять колишні державні комітети з питань архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства, що дає можливість впливу на питання, які безпосередньо пов'язані з розвитком місцевого та регіонального самоврядування.

Детермінантами кластерної моделі розвитку транскордонного регіону є процес злиття наукового потенціалу, капіталу та ефективного місцевого самоврядування, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності транскордонного регіону в умовах ринкової економіки.

Оскільки, на сьогодні, існують значні проблеми в сфері фінансування програм транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областями, доцільним буде створення саме фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна». Створений кластер сприятиме реалізації програм транскордонної співпраці між даними областями-сусідами.

Аналізуючи дані, отримані під час засідання експертів Міністерства регіонального розвитку та будівництва України, Центру досліджень питань регіонального і місцевого розвитку та сприяння адміністративній реформі, Інституту громадянського суспільства, Академії муніципального управління, Всеукраїнської Асоціації магістрів державного управління, необхідно відмітити, що фахівці виділили наступні типи кластерних утворень: «Банківський кластер», «Кластер: банки та вищі навчальні

заклади», «Кластер: банки та фінансові установи», «Мегакластер: банки, фінансові установи та вищі навчальні заклади». За допомогою методу аналізу ієрархій спеціалісти визначили найбільш прийнятний тип фінансового кластеру для північно-східних регіонів України. Найбільшу перевагу отримав сценарій «Мегакластер: банки, фінансові установи та вищі навчальні заклади» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Одержані результати на основі МАІ з реалізації логічно-можливого сценарію транскордонного фінансового кластеру для північно-східних прикордонних областей України

Сценарій	Ймовірність реалізації, %
Банківський кластер	8,1
Кластер: банки та вищі навчальні заклади	35,5
Кластер: банки та страхові компанії	19,9
Мегакластер: банки, страхові компанії та вищі навчальні заклади	36,6

Проведемо уточнення експертних оцінок стосовно єврорегіону «Ярославна».

Для проведення дослідження було опитано 8 кваліфікованих експертів у сфері транскордонного співробітництва.

Кожним експертом була здійснена оцінка відносної важливості альтернатив (1 альтернатива – «мегакластер: банки, страхові компанії та вищі навчальні заклади», 2 – «кластер: банки та вищі навчальні заклади», 3 – «кластер: банки та страхові компанії», 4 – «банківський кластер») шляхом присвоєння їм деякої кількості балів в межах від 0 до 100. Нуль присвоювався у тому випадку, якщо альтернатива, на думку експерта, немала суттєвого значення; 100 балів було присвоєно тій альтернативі, яка мала найважливіше значення. При обробці матеріалів колективної експертної оцінки відносної ваги окремих альтернатив нарівні з балами

використовувались ранги. Тому дані, отримані в балах, відповідним чином ранжувались. Рангом називається порядковий номер, що визначає місце кожної альтернативи у загальній сукупності альтернатив.

Ранг, рівний одиниці, присвоювався найбільш важливій альтернативі на думку експерта.

В табл. 3.2 наведено ранжування альтернатив на підставі бальної оцінки.

Таблиця 3.2 – Ранжування альтернатив на підставі бальних оцінок

Оцінка альтернативи	Відношення балу до рангу									
Бальна оцінка	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10
Ранг	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Далі наведена процедура обробки даних опитувальних анкет.

На основі даних анкет була сформована таблиця балів оцінки відносної важливості чотирьох альтернатив, поданих 8 експертами (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Матриця балів експертних оцінок альтернатив

Альтернативи	Експерти							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1	100	90	80	90	100	90	90	100
2	60	80	100	70	80	50	70	60
3	40	70	90	60	60	60	50	50
4	20	60	30	20	20	40	20	30

За даними таблиці балів було здійснено ранжування досліджуваних альтернатив, використовуючи дані табл. 3.2. Результати ранжування наведені в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Матриця рангів оцінки альтернатив експертами

Альтернативи	Експерти							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1	1	2	3	2	1	2	2	1
2	5	3	1	4	3	6	4	5
3	7	4	2	5	5	5	6	6
4	9	5	8	9	9	7	9	8

Сума рангів, призначених експертами j-ій альтернативі, була визначена за формулою:

$$S_j = \sum_{i=1}^{m} R_{ij} \qquad (3.1),$$

де S_j – сума рангів, призначених експертами j-ій альтернативі;

R_{ij} – ранг оцінки і-м експертом j-ої альтернативи.

Відповідно до даної формули були проведені наступні розрахунки.

Для першої альтернативи сума рангів становить:

$S_1 = 1 + 2 + 3 + 2 + 1 + 2 + 2 + 1 = 14.$

Для другої:

$S_2 = 5 + 3 + 1 + 4 + 3 + 6 + 4 + 5 = 31.$

Для третьої:

$S_3 = 7 + 4 + 2 + 5 + 5 + 5 + 6 + 6 = 40.$

Для четвертої альтернативи:

$S_4 = 9 + 5 + 8 + 9 + 9 + 7 + 9 + 8 = 64.$

Варто зазначити, що сума рангів зростає по мірі зниження відносної важливості досліджуваних альтернатив. Очевидно, чим більша сума рангів, тим менш приваблива певна альтернатива. Тобто, в даному випадку найменш привабливою альтернативою є четверта альтернатива.

Середній ранг для кожної альтернативи розраховувався за наступною формулою:

$$\overline{S_j} = \frac{\sum_{i=1}^{m} R_{ij}}{m} = \frac{S_j}{m} \qquad (3.2),$$

де $\overline{S_j}$ – середній ранг для окремої альтернативи;

R_{ij} – ранг оцінки і-м експертом j-ої альтернативи;

m – кількість експертів, що взяли участь в колективному експертному оцінюванні;

S_j – сума рангів, призначених експертами j-ій альтернативі.

Згідно даної формули були розраховані середні ранги для кожної альтернативи: $\overline{S_1}$ = 14 / 8 = 1,75; $\overline{S_2}$ = 31 / 8 = 3,875; $\overline{S_3}$ = 40 / 8 = 5; $\overline{S_4}$ = 64 / 8 = = 8.

При порівнянні відносної важливості різних альтернатив за $\overline{S_j}$ найбільш важливою слід вважати альтернативу, що характеризується найменшим значення середньої величини рангу, тобто першу альтернативу.

Водночас, із середніми рангами для кожної досліджуваної альтернативи була розрахована середня величина в балах:

$$M_j = \frac{\sum_{i=1}^{m} C_{ij}}{m_j} \qquad (3.3),$$

де M_j – середня величина в балах для окремої альтернативи;

C_{ij} – оцінка вартості відносної ваги в балах, наданої і-м експертом j-тій альтернативі;

m_j – кількість експертів, що оцінили j-ту альтернативу.

Відповідно до даної формули була розрахована середня величина в балах для кожної альтернативи:

$M_1 = (100 + 90 + 80 + 90 + 100 + 90 + 90 + 100) / 8 = 740 / 8 = 92,5;$

$M_2 = (60 + 80 + 100 + 70 + 80 + 50 + 70 + 60) / 8 = 570 / 8 = 71,25;$

$M_3 = (40 + 70 + 90 + 60 + 60 + 60 + 50 + 50) / 8 = 480 / 8 = 60;$

$M_4 = (20 + 60 + 30 + 20 + 20 + 40 + 20 + 30) / 8 = 240 / 8 = 30.$

Середня величина в балах приймає значення від 0 до 100 залежно від того, яку оцінку надали експерти тій чи іншій альтернативі. Чим більше значення M_j, тим вища, на думку експертів, відносна важливість альтернативи. За одержаними розрахунками, на думку експертів, найбільш важлива перша альтернатива.

При оцінці важливості окремих альтернатив був розрахований і показник частоти максимально можливих оцінок (100 балів), отриманих кожною альтернативою. Даний показник розраховується за формулою:

$$K_{100j} = \frac{m_{100j}}{m_j} \qquad (3.4),$$

де K_{100j} – показник частоти максимально можливих оцінок, отриманих альтернативою;

m_{100j} – кількість максимальних оцінок, наданих відповідній альтернативі;

m_j – кількість експертів, що оцінили j-ту альтернативу.

Показник K_{100j} може приймати значення від 0 до 1. Важливість j-ї альтернативи збільшується при зростанні K_j від 0 до 1. Так, для першої альтернативи $K_{100j} = 3 / 8 = 0,375$; для другої альтернативи $K_{100j} = 1 / 8 = 0,125$. Для третьої і четвертої альтернатив $K_{100j} = 0$. Останнє означає, що кожна із зазначених альтернатив не була оцінена у 100 балів.

Показник K_{100j} відноситься до додаткових показників оцінки відносної важливості альтернатив і характеризує її з точки зору кількості поставлених їй максимальних оцінок у 100 балів.

Далі була визначена активність експертів по кожній альтернативі за допомогою коефіцієнта активності:

$$K_{aej} = \frac{m_j}{m} \qquad (3.5),$$

де K_{aej} – коефіцієнт активності експертів по j-й альтернативі;

m_j – кількість експертів, що оцінили j-ту альтернативу;

m – загальна кількість експертів.

Оскільки, при проведенні опитування всі експерти оцінили кожну із запропонованих альтернатив, то $K_{aej} = 8 / 8 = 1$.

Оцінки, поставлені кожним експертом окремим альтернативам, відрізнялися, тому доцільно було обчислити розмах оцінок, в балах, використовуючи для цього формулу:

$$L_j = C_{jmax} - C_{jmin} \qquad (3.6),$$

де L_j – розмах оцінок, поставлених експертами j-ій альтернативі;

C_{jmax}, C_{jmin} – відповідно максимальна і мінімальна оцінки, поставлені експертами j-ій альтернативі.

Тож, розмах оцінок по першій альтернативі склав: $L_1 = 100 – 80 = 20$. По другій альтернативі даний показник становив: $L_2 = 100 – 50 = 50$, по третій: $L_3 = 90 – 40 = 50$, по четвертій: $L_4 = 60 – 20 = 40$. Отримані результати показують, що експерти були найбільш впевнені, при виставленні своєї оцінки першій та четвертій альтернативі.

Крім наведених вище абсолютних і середніх величин оцінки важливості альтернативи, при обробці даних опитувальних анкет обчислювалися також відносні показники, зокрема середня вага.

Для цього спочатку індивідуальні показники нормувались, а потім розраховувались середньозважені величини. Варто зазначити, що нормування – це перехід від абсолютних величин до відносних.

Середня вага кожної альтернативи (нормована оцінка) розраховувалась за формулою:

$$W_j = \frac{\sum_{i=1}^{m} W_{ij}}{\sum_{j=1}^{n}\sum_{i=1}^{m} W_{ij}} \qquad (3.7),$$

де W_j – середня вага кожної альтернативи, надана експертами;

W_{ij} – нормована оцінка, надана і-м експертом j-ій альтернативі.

Для того, щоб розрахувати середню вагу кожної альтернативи, спочатку розраховувалась нормована оцінка (вага), надана і-м експертом j-ій альтернативі за наступною формулою:

$$W_{ij} = \frac{C_{ij}}{\sum_{j=1}^{n} C_{ij}} \qquad (3.8),$$

де W_{ij} – нормована оцінка, надана і-м експертом j-ій альтернативі;

C_{ij} – оцінка вартості відносної ваги в балах, наданої і-м експертом j-тій альтернативі;

За даними табл. 3.3 були знайдені нормовані оцінки, надані окремим експертом кожній альтернативі:

W_{11} = 100 / (100 + 60 + 40 + 20) = 100 / 220 = 0,455;

W_{21} = 60 / (100 + 60 + 40 + 20) = 60 / 220 = 0,273;

W_{31} = 40 / (100 + 60 + 40 + 20) = 40 / 220 = 0,182;

W_{41} = 20 / (100 + 60 + 40 + 20) = 20 / 220 = 0,091.

Аналогічно були визначені W_{ij} для кожної наступної альтернативи.

В табл. 3.5 наведені результати індивідуального нормування (вага, надана і-м експертом j-ій альтернативі).

Таблиця 3.5 – Відносне значення альтернатив, згідно наданих експертних оцінок

Альтернативи	Експерти							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1	0,455	0,300	0,267	0,375	0,385	0,375	0,391	0,417
2	0,273	0,267	0,333	0,292	0,308	0,208	0,304	0,250
3	0,182	0,233	0,300	0,250	0,231	0,250	0,217	0,208
4	0,091	0,200	0,100	0,083	0,077	0,167	0,087	0,125

Оскільки сума відносних значень, поставлених кожним експертом всім альтернативам, дорівнює 1, то знаменник формули (3.7) дорівнює кількості експертів, що беруть участь в опитуванні.

Тому:

W_1 = (0,455 + 0,300 + 0,267 + 0,375 + 0,385 + 0,375 + 0,391+ 0,417) / 8 = = 2,965 / 8 = 0,371.

W_2 = (0,273 + 0,267 + 0,333 + 0,292 + 0,308 + 0,208 + 0,304 + 0,250) / 8 = = 2,235 / 8 = 0,279.

W_3 = (0,182 + 0,233 + 0,300 + 0,250 + 0,231 + 0,250 + 0,217 + 0,208) / 8 = = 1,871 / 8 = 0,234.

W_4 = (0,091+ 0,200 + 0,100 + 0,083 + 0,077 + 0,167 + 0,087 + 0,125) / 8 = = 0,93 / 8 = 0,116.

Розраховані вище показники, для порівняльної оцінки відносної важливості альтернатив зведені в табл. 3.6.

Таблиця 3.6 – Показники порівняльної важливості альтернатив

Показник	Умовні позначення	Альтернативи			
		1	2	3	4
Сума рангів	S_j	14	31	40	64
Середній ранг	$\overline{S_j}$	1,75	3,875	5	8
Середнє значення в балах	M_j	92,5	71,25	60	30
Частота максимально можливих оцінок	K_{100j}	0,375	0,125	0	0
Коефіцієнт активності експертів	K_{aej}	1	1	1	1
Розмах	L_j	20	50	50	40
Середня вага (нормована оцінка)	W_j	0,371	0,279	0,234	0,116

Оцінка відносної важливості альтернатив, що містяться в табл. 3.6, свідчить про те, що група експертів віддала перевагу першій альтернативі. Тобто, найбільш прийнятний вид кластеру для єврорегіону «Ярославна» є «мегакластер: банки, страхові компанії та вищі навчальні заклади».

Також такий тип кластерного об’єднання підходить для єврорегіону «Ярославна» і тому, що Сумський та Курський регіони є науково-навчальними центрами та мають достатньо розвинені фінансові системи (рис. 3.1, рис. 3.2).

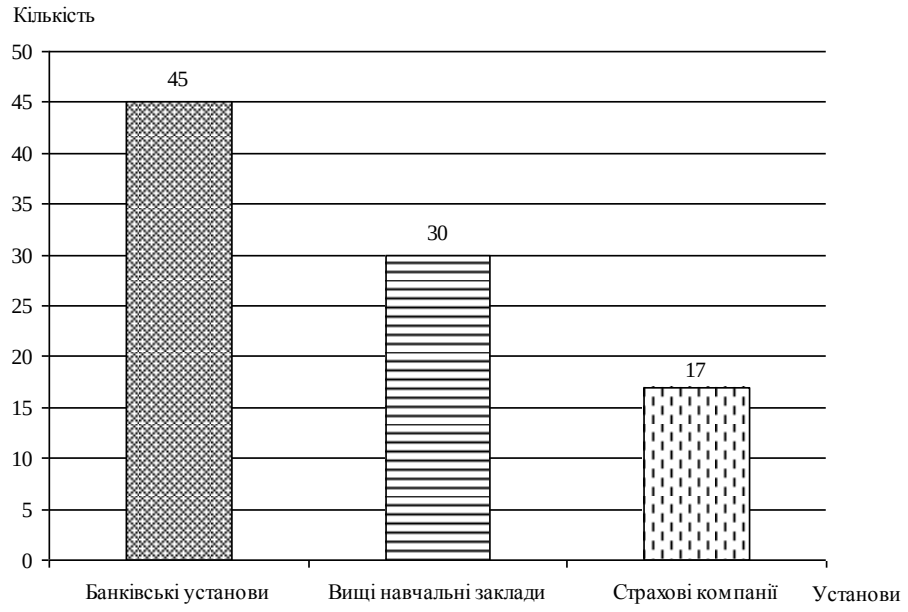

Рисунок 3.1 – Кількість банківських установ, вищих навчальних закладів та страхових компаній в Сумській області

Кількість банківських установ, вищих навчальних закладів та страхових компаній Курської області наведена на рис. 3.2.

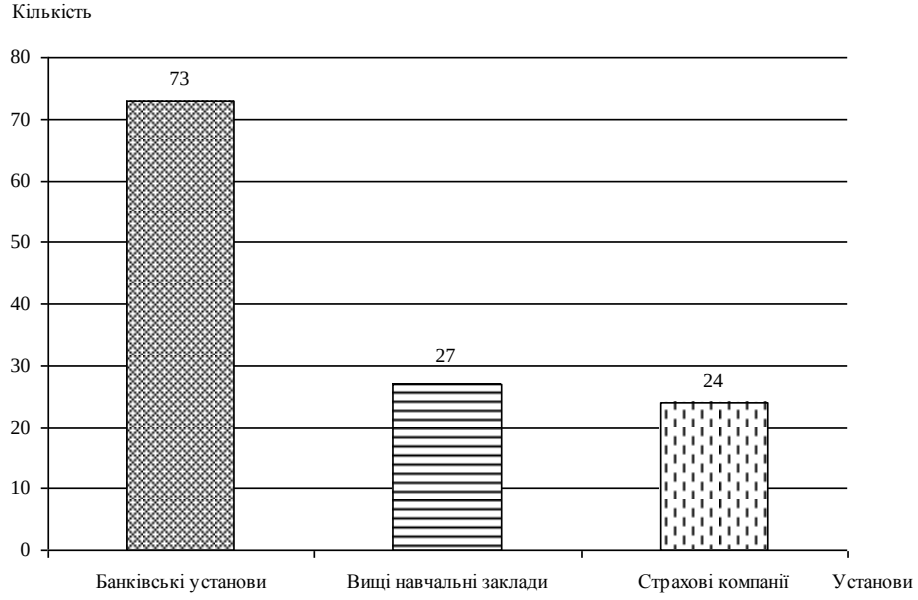

Рисунок 3.2 – Кількість банківських установ, вищих навчальних закладів та страхових компаній в Курській області

Тому можна з впевненістю сказати, що «Мегакластер: банки, страхові компанії та вищі навчальні заклади» повністю підходить для єврорегіону «Ярославна».

Загальна ієрархічна модель прогнозування створення логічно можливого транскордонного фінансового кластеру для єврорегіону «Ярославна» представлена на рис. Ю.1.

Можна визначити основних учасників запропонованого фінансового кластеру для даного єврорегіону, зокрема, ними можуть стати: Сумська обласна державна адміністрація, Сумський обласний фонд підтримки підприємництва, вищі навчальні заклади, банки, страхові компанії, Курська обласна дума, Курський обласний фонд підтримки і захисту підприємництва і бізнесу, підприємства Сумської та Курської областей.

Цілями впровадження кластерної політики в розвиток транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областями є:

- підвищення конкурентоспроможності ринку фінансових послуг України та Російської Федерації;
- формування сприятливого інвестиційного клімату;
- підвищення рівня кваліфікації фахівців фінансового сектору;
- формування ефективного управління та розвинутого громадського суспільства.

Варто зазначити, що створення фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна» дасть змогу:

1) розширити інвестиційну сферу регіону та підвищити його конкурентоспроможність,
2) покращити співпрацю між суб’єктами та учасниками транскордонного співробітництва,
3) розширити можливості для участі громадськості у впровадженні нових інноваційних інструментів у транскордонному співробітництві,

4) забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів з питань розвитку запропонованого транскордонного фінансового кластеру.

Формування сучасної фінансової системи в прикордонних регіонах двох держав-сусідів, яка буде відповідати міжнародним стандартам неодмінно буде позитивно впливати на усі сектори економіки регіону, покращить бізнес-інфраструктуру, добробут та умови проживання у даних регіонах.

Отже, актуальність створення фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна» визначається складностями фінансування транскордонних програм на його території. Особливістю даного кластеру буде розміщення його учасників у різних податкових, митних, законодавчих середовищах сусідніх країн, однак вони будуть мати спільні підприємства та організації, користуватися спільною інфраструктурою. Варто відмітити, що ефективність впровадження кластерної політики в розвиток регіонів держав-сусідів підтвердила свою доцільність створення в багатьох регіонах світу.

ВИСНОВКИ

Розширення глобалізаційних процесів у XX ст. підвищило значення транскордонного співробітництва. Зовнішній кордон України є найдовшим серед європейських країн, 19 областей є прикордонними. Держава має значний потенціал розвитку транскордонного співробітництва, що відкриває нові можливості для активізації господарської діяльності на прикордонних територіях і підвищення їх конкурентоспроможності.

Значення транскордонної співпраці полягає у поєднанні потенційних можливостей і ресурсів прикордонних регіонів двох або більше країн, що мають спільний кордон, з метою вирішення поставлених перед ними завдань.

З огляду на набутий європейський і вітчизняний досвід постає можливим виділення цілої низки організаційних форм транскордонного співробітництва. Але основною організаційною формою даної співпраці є єврорегіон.

Метою створення єврорегіонів є усунення перешкод, пов'язаних із перетином кордонів, зміцнення економічного, соціального, культурного співробітництва, мінімізація екологічних проблем на прикордонні держав-сусідів. Єврорегіон як форма прикордонного співробітництва сприяє не тільки посиленню та поглибленню добросусідських відносин між державами, а й виступає своєрідним інструментом для інтеграції тієї або іншої країни до європейських структур. Діяльність єврорегіонів здійснюється в основному шляхом реалізації конкретних спільних програм.

На сьогодні, в Україні основними джерелами фінансування програм транскордонного співробітництва є місцеві бюджети та міжнародна технічна допомога, тоді як за визначенням державна підтримка розвитку транскордонного співробітництва передбачає фінансову підтримку розвитку єврорегіонів з боку уряду України.

Державне управління у сфері транскордонного співробітництва здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки

Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції.

Слід відмітити, що в нашій країні отримання фінансових ресурсів з державного бюджету для реалізації транскордонних програм можливе лише в рамках «Державної програми розвитку транскордонного співробітництва», а також інших державних програм, які здійснюються міністерствами та іншими органами державної влади (наприклад, на облаштування кордонів, на реконструкцію доріг тощо).

Але на сьогодні, жодна із програм транскордонної співпраці, яким повинна була надаватися державна фінансова підтримка, не реалізувалась через відсутність закладених грошових коштів на дану сферу в Державному бюджеті України на відповідні роки.

Необхідно акцентувати увагу на необхідності докорінного поліпшення фінансування діяльності єврорегіонів, збільшення кількості джерел надходження коштів для реалізації спільних програм прикордонних областей держав-сусідів.

Відповідно до затверджених Європейською Комісією «Стратегії прикордонного співробітництва 2007-2013 рр.» та «Індикативної програми 2007-2010 рр. із транскордонного співробітництва ЄІСП» Україна бере участь у трьох програмах сухопутних кордонів та одній програмі морських басейнів – програмі «Чорне море». Окрім цього, для України відкриті дві додаткові програми, а саме Центральноєвропейська та програма «Південно-Східна Європа».

Говорячи про співробітництво між Сумською та Курською областями, слід відмітити, що необхідність та доцільність створення єврорегіону «Ярославна» була абсолютно обґрунтованою, оскільки зумовлена рядом важливих факторів для обох країн. Аналіз товарної структури зовнішньоторговельних потоків Сумської області з Курською областю Російської Федерації показав достатньо високий рівень ефективності транскордонних зв’язків між двома областями.

Сумською обласною державною адміністрацією приділяється велика увага розвитку російсько-українських відносин на регіональному рівні.

Від української сторони розвитком транскордонних відносин займається відділ зовнішньоекономічних зв'язків Головного управління економіки Сумської обласної державної адміністрації.

Варто зазначити, що на сьогодні, існують великі проблеми щодо реалізації спільних програм між Сумською та Курською областями.

Так, представниками відповідних областей було розроблено 7 програм транскордонної співпраці із залученням коштів трьох бюджетів: Сумської області, Курської області та державного бюджету України, а також 1 програму, яка повинна фінансуватись із чотирьох бюджетів: Сумської області, Курської області, державного бюджету України та бюджету Сумського державного університету.

Та, на жаль, на сьогодні жодна із програм не реалізується. Дані ж програми стосуються екологічної, молодіжної, соціальної сфери, а також сфери інформації, демографії, культури в межах діяльності єврорегіону «Ярославна».

На сьогоднішній день реалізується лише одна програма транскордонного співробітництва між Сумською та Курською областями за значного сприяння зі сторони Російської Федерації. Дана програма на 90% фінансується із Федерального бюджету Російської Федерації і тільки 10% фінансування здійснюється із місцевих бюджетів Сумської і Курської областей (по 5% відповідно).

Для покращення управління фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва необхідно, насамперед, удосконалити економіко-правове регулювання фінансового забезпечення транскордонного співробітництва. Удосконалення даного регулювання приведе до таких результатів як:

- покращення нормативно-правової бази України в сфері транскордонної співпраці;
- налагоджений механізм фінансування програм транскордонного співробітництва за участю вітчизняних регіонів;

- економія державних коштів внаслідок ефективного використання технічної фінансової допомоги ЄС в рамках транскордонних програм, спрямованих на вирішення найбільш актуальних проблем прикордонних територій;
- покращення діяльності єврорегіонів, що надасть поштовх для розвитку суб'єктів малого підприємництва, суміжних галузей економіки, створення нових робочих місць і усунення соціальної напруги, пов'язаної з безробіттям і низьким рівнем якості життя;
- зростання ефективності діяльності місцевих органів влади через можливість отримання достовірної інформації щодо стану транскордонного співробітництва на офіційному веб-сайті Міністерства економіки України;
- більш ефективна діяльність інституцій в сфері транскордонної співпраці, зокрема Міністерства регіонального розвитку та будівництва України та Міжвідомчої робочої групи з підготовки рекомендацій для складання переліку програм транскордонного співробітництва;
- адаптація вітчизняного законодавства до норм Європейського Союзу в частині транскордонного співробітництва.

Тож, внесення відповідних пропозицій до законодавчих документів в сфері транскордонного співробітництва сприятиме підвищенню ефективності діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, удосконаленню системи державної підтримки в реалізації програм транскордонного співробітництва, реалізації сучасних можливостей транскордонного співробітництва, а також забезпечить сталий соціально-економічний розвиток регіонів України.

Для покращення управління фінансуванням заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва в межах єврорегіону «Ярославна» необхідно створити фінансовий кластер на його території.

Актуальність створення фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна» визначається складностями фінансування транскордонних програм в його межах. Особливістю даного кластеру буде розміщення його учасників у різних податкових, митних, законодавчих середовищах сусідніх країн, однак вони будуть мати спільні підприємства та організації, користуватися спільною інфраструктурою.

Варто зазначити, що створення фінансового кластеру на території єврорегіону «Ярославна» дасть змогу:

5) розширити інвестиційну сферу регіону та підвищити його конкурентоспроможність,
6) покращити співпрацю між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва,
7) розширити можливості для участі громадськості у впровадженні нових інноваційних інструментів у транскордонному співробітництві,
8) забезпечити підготовку кваліфікованих кадрів з питань розвитку запропонованого транскордонного фінансового кластеру.

Варто відмітити, що ефективність впровадження кластерної політики в розвиток регіонів держав-сусідів підтвердила свою доцільність створення в багатьох регіонах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамов, Б. І. Дослідження доцільності створення єврорегіонів на сході України [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Prvs/2009_1/0021.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
2. Артьомов, І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України [Текст] : монографія / І. В. Артьомов. – Ужгород : Ліра, 2009. – 520 с. – ISBN 978-966-2195-38-5.
3. Бадзим, О. С. Процеси транскордонного злиття та поглинання у фінансовому секторі України [Текст] / О. С. Бадзим, Ю. Ю. Кривошапка // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 155–160.
4. Балян, А. В. Міжрегіональне транскордонне співробітництво України та Угорщини в умовах розширення Європейського Союзу (питання методології, методів і практики) : автореф. дис. … д-ра екон. наук : 08.10.01 / Балян Ануш Валеріївна. – Львів, 2006. – 36 с.
5. Бандур, С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика [Текст] : навч. посіб. / С. І. Бандур, Т. А. Заяц, І. В. Терон. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – 250 с. – ISBN 966-02-2621-7.
6. Банки Курской области [Электронный ресурс] : Режим доступа : http://www.46rosfirm.ru/catalog/rating/index_html/393/255/0/1/. – Загл. с экрана.
7. Бєлєнький, П. Ю. Конкурентність на транскордонних ринках [Текст] / П. Ю. Бєлєнький, Н. А. Мікула, Є. Е. Матвєєв. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 216 с. – ISBN 966-02-3796-0.
8. Бєлєнький, П. Ю. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні

[Текст] / П. Ю. Бєлєнький // Регіональна економіка. – 2001. – № 3. – С. 61–74.

9. Богма, О. С. Кластер як приклад ефективної взаємодії великих та малих підприємств [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/13_bogma%20e.s.doc.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
10. Бочан, І. О. Глобальна економіка [Текст] : навч. посіб. / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк. – К. : Знання, 2007. – 403 с. – ISBN 966-346-246-9.
11. Боярко, І. М. Транскордонна система підтримки та фінансування інноваційних процесів у прикордонних мезорегіонах [Текст] / І. М. Боярко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 10. – С. 212–216.
12. Будкін, В. Сутнісні характеристики та форми транскордонного економічного співробітництва [Текст] / В. Будкін // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 52–63.
13. Вавринюк, А. А. Сучасна діяльність польської частини єврорегіону «Буг» (суспільно-географічний аналіз) [Текст] : навч. посіб. / А. А. Вавринюк. – Луцьк : Вежа, 2008. – 260 с. – ISBN 978-966-600-375-4.
14. Вайбер, Р. Эмпирические законы сетевой экономики [Текст] / Р. Вайбер // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 3. – С. 86–91.
15. Варналій, З. С. Регіони України: проблеми і пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] : навч. посіб. / З. С. Варналій. – К. : Знання України, 2005. – 498 с. – ISBN 966-554-084-X.
16. Васильєва, О. І. Міжрегіональні зв’язки та транскордонне співробітництво – важлива складова сучасної державної регіональної політики України [Текст] / О. І. Васильєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 1. – С. 70–73.

17. Внукова, Н. М. Кластерні ініціативи транскордонного співробітництва у забезпеченні конкурентоспроможності єврорегіонів [Текст] / Н. М. Внукова // Перспективи становлення конкурентоспроможної регіональної економіки: матеріали 6 Пленуму Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2007. – С. 72–75.
18. Внукова, Н. М. Фінансові послуги в кластерних ініціативах транскордонного співробітництва [Текст] / Н. М. Внукова // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні: матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції / КНТЕУ. – Київ, 2007. – С. 54–56.
19. Волошко, В. В. Реалії та перспективи транскордонного співробітництва України [Текст] / В. В. Волошко // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 123–132.
20. Высшие учебные заведения Курской области [Электронный ресурс] / Федеральный портал «Российское образование». – Режим доступа : http://www.edu.ru/abitur/act.5/rgn.38000000/index.php. – Загл. с экрана.
21. Высшие учебные заведения Курской области [Электронный ресурс] / Федеральный портал «Российское образование». – Режим доступа : http://www.edu.ru/abitur/act.5/rgn.38000000/index.php. – Загл. с экрана.
22. Галиць, О. Особливості здійснення транскордонних переказів у Європейському Союзі [Текст] / О. Галиць // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 2. – С. 25–28.
23. Ганущак-Єфіменко, Л. М. Формування промислових кластерів як ефективний напрям розвитку економіки регіону [Текст] / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 151–159.

24. Гнидюк, Н. А. Інструмент європейського сусідства і партнерства та фінансова допомога Європейського Союзу [Текст] : навч. посіб. / Н. А. Гнидюк. – К. : Фундація ПАУСІ, 2010. – 182 с. – ISBN 966-934-675-356-2.

25. Гощинський, А. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі забезпечення конкурентоспроможності прикордонних територій [Текст] / А. В. Гощинський, Д. Я. Бакушевич // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 63–72.

26. Дахно, І. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю [Текст] : навч. посіб. / І. І. Дахно, О. О. Кириленко. – К. : ЦУЛ, 2007. – 328 с. – ISBN 966-675-86-0.

27. Дацків, Р. Транскордонні економічні зв’язки Карпатського єврорегіону та їх ефективність [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.tpp.lviv.net/zek/Student/datskiv.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

28. «Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки» від 27.12.2006 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1819-2006-%EF. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

29. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети [Текст] : монографія / З. С. Варналій, О. О. Бабінова, О. В. Бойко-Бойчук [і ін.]. – К. : НІСД, 2007. – 768 с. – ISBN 966-554-108-0.

30. Довідка про стан торговельно-економічного співробітництва між Україною і Російською Федерацією за січень-липень 2009 [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

31. Довідник фінансових установ. Банки [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.vlasnasprava.info/ua/financial-catalogue/search.html?_c=search&_t=search&type=banks&region_id=21&count=20&search=&service_id=0&bank_hierarchy_id=0&x=28&y=5. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
32. Долішній, М. І. Концептуальні підходи до створення польсько-українського єврорегіону «Сян» на основі узагальнення досвіду єврорегіонів на західному кордоні Польщі [Текст] / М. І. Долішній, В. В. Демченко, Н. А. Мікула // Регіональна економіка. – 2003. – № 1. – С. 69–81.
33. Долішній, М. І. Регіональна політика на рубежі XX – XXI століть: нові пріоритети [Текст] : навч. посіб. / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 511 с. – ISBN 966-00-0586-5.
34. Другов, О. О. Розвиток фінансової системи регіону в умовах транскордонності [Текст] / О. О. Другов // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 2. – С. 41–45.
35. Дубовик, В. Досвід міжнародної співпраці в рамках єврорегіонів. Перспективи України [Електронний ресурс] / Всеукраїнське громадське об'єднання «Успішна Україна». – Режим доступу : http://www.uspishnaukraina.com.ua/ru/analitics/4/31.html. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
36. Експрес-випуск «Чисельність населення Сумської області на 1 квітня 2010 року» [Електронний ресурс] / Головне управління статистики в Сумській області. – Режим доступу : http://www.sumystat.sumy.ua. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
37. «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» від 21.05.1980 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/

laws/main.cgi?nreg=995_106. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

38. Єрмакова, О. Методика оцінки ефективності кластерів як каталізатор експортного потенціалу регіону [Текст] / О. Єрмакова // Економіст. – 2009. – № 10. – С. 35–40.

39. Жданова, О. И. Кластерная стратегия управления промышленными предприятиями как фактор повышения конкурентоспособности : автореф. дис. … канд. экон. наук : спец. 05.00.05 «Экономика и управление народным хазяйством» / Жданова Олеся Игоревна. – Москва, 2008. –29 с.

40. Журба, І. Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС (питання теорії та практики) [Текст] : монографія / І. Є. Журба. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 311 с. – ISBN 966-330-053-1.

41. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. за №1861-IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

42. Занфіров, В. Впровадження нових технологій управління регіональним розвитком [Текст] / В. Занфіров // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 3. – С. 311–316.

43. Засадко, В. В. Транскордонне співробітництво України: тенденції, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09zvvcp.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

44. Зовнішньоекономічна та інвестиційна діяльність Сумської області за 2009 рік [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Сумської

обласної державної адміністрації. – Режим доступу : http://www.state-gov.sumy.ua/investpolitika. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

45. Керецман, В. До проблеми правового регулювання регіонального розвитку в країнах Європи [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Головдержслужби України. – Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/document/41968;jsessionid...;/2_2004. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
46. Кійко, О. А. Кластерний аналіз лісового комплексу Карпатського регіону України [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Nplanu/2009_7/107_Kijko_LAN_7.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
47. Ковальова, Ю. М. Співпраця банків, страхових компаній і пенсійних фондів у рамках фінансового кластера [Текст] / Ю. М. Ковальова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 166–173.
48. Ковальський, Г. Є. Українсько-російське транскордонне співробітництво: проблеми та перспективи [Текст] / Г. Є. Ковальський // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3. – С. 191–196.
49. Колот, І. П. Регіональна інвестиційна політика: проблеми і перспективи [Текст] / І. П. Колот, Н. М. Внукова. – Харків : ТОВ «Модель Всесвіту», 2006. – 148 с. – ISBN 966-7875-05-9.
50. Кравцова, Л. В. Важливість використання потенціалу транскордонних кластерів як форми транскордонного співробітництва для економіки України [Електронний ресурс] / Горлівський автомобільно-дорожній інститут Донецького національно-технічного університету. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/ 2_57303.doc.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

51. Марков, Л. С., Ягольницер, М. А. Исследование наукоемких компаний Новосибирска. Кластерный подход [Электронный ресурс] / Ассоциация «СибАкадемИнновация». – Режим доступа : http://www.sibai.ru/content/view/506/620/. – Загл. с экрана.
52. Марцин, В. С. Координація інвестиційної діяльності в регіонах в умовах глобалізації [Текст] / В. С. Марцин // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 159–160.
53. Мікула Н. А. Про основні проблеми та заходи щодо активізації розбудови транспортних коридорів в Україні [Текст] / Н. А. Мікула // Економіст. – 2002. – № 6. – С. 78–81.
54. Мікула, Н. А. Єврорегіони: досвід та перспективи [Текст] : навч. посіб. / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 223 с. – ISBN 966-02-2880-5.
55. Мікула, Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво [Текст] : навч. посіб. / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с. – ISBN 966-02-2879-1.
56. Мікула, Н. Перспективи розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/book/Mitryaeva2009/19.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
57. Мікула, Н. Стан та перспективи розвитку транскордонних кластерів в Україні [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Geopolityka/2010_2/PDF/Mikula.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
58. Мілашовська, О. І. Концептуальні основи управління розвитком прикордонного регіону [Текст] / О. І. Мілашовська // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 140–150.
59. Мінрегіонбуд розробив Концепцію Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів [Електронний

ресурс] / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=24

60. Перелік вищих навчальних закладів, які отримали ліцензії Міністерства освіти і науки [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : http://www.education.gov.ua/pls/edu/educ.search_institute.show?p_lang=ukr&p_region_id=18. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
61. Пила, В. І. Сучасна регіональна політика і транскордонне співробітництво [Текст] : навч. посіб. / В. І. Пила, О. С. Чмир, О. А. Гарасюк, Т. В. Терещенко. – Хмельницький : ХУУП, 2006. – 412 с. – ISBN 966-8823-04-4.
62. Положення «Про Міністерство регіонального розвитку та будівництва України» від 16.05.2007 р. за № 750 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку та будівництва України. – Режим доступу : http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=1. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
63. Портер, М. Э. Конкуренция [Текст] : учеб. пособие / М. Э. Портер. – М. : Вильямс, 2003. – 495 с. – ISBN 5-8459-0055-7.
64. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перспективи транскордонного співробітництва» [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1242-16. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
65. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 листопада 2007 р.) : у 2-х т. – Т. 1. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 206 с. – ISBN 978-966-8958-09-0.

66. Регіональна політика: методологія, методи, практика [Текст] : монографія / М. І. Долішній, П. Ю. Бєлєнький, В. Я. Бідак [і ін.]. – Львів : ІРД НАН України, 2001. – 719 с. – ISBN 966-02-2033-2.

67. Розвиток транскордонного співробітництва з новими державами-членами ЄС [Текст] / [Кривцова В. М., Овчар О. М., Остапенко О. А. та ін.] ; за ред. В. М. Кривцової. – К. : НАДУ, 2009. – 40 с. – ISBN 966-7491-73-5.

68. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 1156-р «Про схвалення Стратегічних напрямів та завдань щодо залучення міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2009-2012 роки» [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1156-2009-%F0. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

69. Спільна операційна програма «Чорне море» [Електронний ресурс] / Центр польсько-української співпраці. – Режим доступу : http://puoep.org/show_news_ua.php?id=31&showdate=344038&lang=r. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

70. Стеченко, Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика [Текст] : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 400 с. – ISBN 966-7131-70-X.

71. Стеченко, Д. М. Управління регіональним розвитком [Текст] : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2007. – 224 с. – ISBN 5-11-004808-8.

72. Сторощук, М. І. Співробітництво в рамках єврорегіонів на заході України: особливості та перспективи [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/ 66960.doc.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

73. Страховые компании Курской области [Электронный ресурс] : Режим доступа : http://46-banks.mnogonado.net/firms/?cmd=subfirm&id=183. – Загл. с экрана.
74. Страховые компании, работающие в Сумской области [Электронный ресурс] : Режим доступа : http://rus.prostrakhuvannja.com/sumskaya_obl/companies/. – Загл. с экрана.
75. Студенніков І. В. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку [Текст] : навч. посіб. / І. В. Студенніков. – К. : Логос, 2000. – 171 с. – ISBN 966-344-134-0.
76. Студенніков, І. Транскордонне співробітництво як крок до визначення концепції регіональної політики [Електронний ресурс] / Інститут Схід-Захід. – Режим доступу : http://ewi.org.ua/chastyna-7-transkordonne-spivrobitnytstvo-yak-krok-do-vyznachennya-kontseptsiji-rehionalnoji-polityky. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
77. Сухенко, В. В. Питання транскордонного співробітництва у регіональній політиці Європейського Союзу: теоретичний аспект [Текст] / В. В. Сухенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 22. – С. 78–80.
78. Тарасов, С. Б. Кластеры – основа эффективного развития экономики региона [Текст] / С. Б. Тарасов, А. Д. Викторов // Инновации. – 2007. – № 2. – С. 4–8.
79. Терещенко, Т. В. Концептуальні підходи до забезпечення розвитку транскордонного співробітництва в Україні [Текст] / Т. В. Терещенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 4. – С. 105–112.
80. Терещенко, Т. В. Методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва на мікро-, мезо- та макрорівні [Текст] / Т. В. Терещенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 12. – С. 41–49.

81. Терещенко, Т. В. Теоретичні засади транскордонного співробітництва [Текст] / Т. В. Терещенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 3. – С. 82–87.
82. Травянко, О. І. Методологічні підходи до визначення кластерної моделі регіонального розвитку [Електронний ресурс] / Національна академія державного управління при Президентові України. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/ej5/txts/07toimrr.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
83. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів [Текст] : збірник науково-аналітичних матеріалів, нормативно-правових актів та методичних рекомендацій / ред. В. С. Куйбіда. – К. : Крамар, 2009. – 242 с. – ISBN 966-02-4536-1.
84. Україна – слабкий гравець у сфері транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] / Західна інформаційна корпорація. – Режим доступу : http://zik.com.ua/ua/news/2010/04/09/224196. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
85. Філіповська, О. О. Транскордонне співробітництво: Україна-Польща-Білорусь (інструменти фінансового забезпечення) [Текст] / О. О. Філіповська // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 43–56.
86. Хуснутдінов, О. Кластери: спільна стратегія розвитку для транскордонних регіонів [Електронний ресурс] / Журнал «Зовнішні справи». – Режим доступу : http://uaforeignaffairs.com/article.html?id=399. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
87. Чисельність населення Сумської області на 1 квітня 2009 року [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Головного управління статистики в Сумській області. – Режим доступу : http://www.sumystat.sumy.ua/arx/ dem/dem1_0310.htm. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

88. Школа, І. М. Міжнародні економічні відносини [Текст] : навч. посіб. / І. М. Школа. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 544 с. – ISBN 978-966-8653-93-3.

89. Щерба, Г. І. Сучасні проблеми транскордонного співробітництва України і Польщі в світлі соціологічних досліджень [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/ konferencje/rl_most/ukr/15-Shcherba_szablon-UKR.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

90. Щербаха, О. М. Деякі проблеми розвитку єврорегіонів як форми транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.eprints.ksame.kharkov.ua/3394/. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

91. Ястшембська, В. Роль єврорегіонів і транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/ konferencje/rl_most/ukr/09-Jastrzebska-szablon-UKR.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.